

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Pigtraad-Gestapofangen

Nr. 6
November
1989

Frøslevlejren - læs om den, set fra den gemytlige side. Bladets side 136.

Kammeraternes Hjælpefond

Stiftet 1945

Henvendelse om hjælp i henhold til fondens fundats rettes til kontorchef, cand.jur. Hans Andersen, Sløsservej 19, 4894 Øster Ulslev. 53 86 55 59.

Henvendelse ang. feriehjemmet på Kegnæs rettes til overlærer Preben Feddersen, 5874 Lundeberg, Hesselager. 62 25 14 77. (Der er 7 senge). Feriehemmens adresse er: Flejmosen 4, Østerby, 6470 Syd-Als, Als. 74 46 53 42.

Tilsynsførende: fru Karin Boysen, Østerbyvej 46, Østerby, 6470 Syd-Als, tlf. 74 46 51 75.

Medlemmer: Iflg. fundatsen paragraf 4 kan som medlemmer af fonden kun optages danske statsborgere, der grundet aktiv indsats i frihedskampen i besættelsestiden har været indsat i danske eller tyske fængsler eller i danske eller tyske fange- eller koncentrationslejre.

På fondens møde den 24. september 1977 besluttedes det, at fondens virksomhed især skulle samles om at videreføre feriehjemmet på Kegnæs, at videreføre bladet »Pigtraad« og at søge sikret, at 4. maj fortsat højtideligholdes i Ryvangen.

Forretningsudvalget:

Formand: Kontorchef, cand. jur. Hans Andersen.

Sløsservej 19, 4894 Øster Ulslev. Tlf. 53 86 55 59.

Næstformand: Civilingeniør Mogens Dyre,

Hestehavevej 3, Sjellerupskov, 6430 Nordborg. Tlf. 74 45 86 22.

Kasserer: Skræddermester Povl Brandt, Glerupvej 19, 2610 Rødovre. Tlf. 42 91 13 72.

Sekretær: Skoleinspektør Johs. Fosmark, Chr. Winthers Vej 1, 8600 Silkeborg. Tlf. 86 81 07 09.

Overlærer preben Feddersen, Caroline Amalievej 11, Lundeberg, 5874 Hesselager. Tlf. 62 25 14 77.

Den øvrige bestyrelse består af:

Kontorchef Niels Christian Andersen
Volmersvej 5, 6330 Padborg
Tlf. 74 67 31 53

Læge Axel Jørgensen
Duebrødvej 14, 9000 Aalborg
Tlf. 98 10 15 80

Overbetjent Ejler Mortensen
Nørregade 6, 6440 Augustenborg
Tlf. 74 47 17 04

Sektionschef Hans Bøjlund
Skovparken 7, 6000 Kolding
Tlf. 75 52 96 11

Oberst K. Kjeldsen
Tingagerhjemmet, 5750 Ringe
Tlf. 62 62 31 63

Redaktør Johs. Rasmussen
Ømkulevej 9, 7100 Vejle
Tlf. 75 82 65 72

Sparekassedirektør Einer Hauberg
Holballe 3, 6473 Tandslet
Tlf. 74 44 76 04

Tandtekniker Leo Kæraa
Dalsvinget 1, 8270 Højbjerg
Tlf. 86 27 04 28

Provst Poul Riis
Hostrupsgade 9, 4200 Slagelse
Tlf. 53 53 35 34

Direktør G. Jespersen
Gullestrupvej 7, 7400 Herning
Tlf. 97 12 11 84

Herreekviperingshandler
Carl Otto Larsen,
Lærkevej 6, 6440 Augustenborg.
Tlf. 74 47 11 60

Maskinmester H.P. Skjoldborg
Skovbrinken 9, 6400 Sønderborg
Tlf. 74 42 57 07

Direktør Bernth Johannesson
Jacobys Allé 16, 2.th.,
1806 Frederiksberg C
Tlf. 31 31 86 86
Sommer 42 30 64 58

General Fl. B. Larsen
Lundsgårdsvej 16, 4180 Sorø
Tlf. 53 63 59 20

Fhv. Bestyrer
Solveig Skjøtt
Dalsø Park 128, 3500 Lille Værlose
Tlf. 42 48 56 74

Forvalter Axel Lauritzen
Lundtofteparken 42, 2.tv., 2800 Lyngby
tlf. 42 88 12 42

Fangesammenslutningens Rekreatjonsfond

Fonden, der er stiftet af SAMMENSLUTNINGEN AF DANSKE FANGER FRA FRIHEDSKAMPEN 1940-45, yder støtte til rekreatjonsophold for tidligere fanger og andre invaliderede fra frihedskampen.

Ansøgningsskema kan rekvireres hos formanden: Villy Mørk Jensen, Sjørringvej 6, Sjørring, 7700 Thisted, eller i de enkelte foreninger. Der kan bevilges støtte på indtil 75 pct. af rekreatjonsopholdets samlede pris, dog max. kr. 4.000.

Der ydes støtte til ophold på egentlige rekreatjons hjem, kuranstalter, sanatorier etc. Til ophold af mere feriemæssig karakter kan der ikke bevilges støtte.

Ansøgningsskemaet skal ved indsendelsen være udfyldt således, at samtlige spørgsmål er besvaret. Den i skemaet nævnte dokumentation skal være bilagt. Originale bilag vil blive returneret sammen med besvarelsen.

Da bevilgede beløb ikke kan udbetales til ansøgeren, men kun til rekreatjonsopholdets arrangør, må skemaet indsendes i så god tid, at svaret kan være fremme, inden betaling for opholdet skal finde sted. Det på påregnes, at behandlingen af ansøgninger i fondens bestyrelse tager omkring 14 dage.

Neuengamme Foreningens Rekreatjons- & Hjælpekasse til fordel for Frihedskampens Ofre

Adresse: c/o Frihedsfondens kontor, Frederiksberg Bredgade 13, 2000 Frederiksberg.

Midlerne fra salg af frimærke med overpris, til fordel for frihedskampens ofre og deres minde, udgivet i anledning af 40 års dagen – 4. maj 1985, uddeles til rekreatjons formål eller -hjælp i særlige trangstifælde.

Beløb kan søges af danske statsborgere, der er – eller vil kunne anerkendes – i henhold til lov om erstatning til besættelsestidens ofre § 1a.

Anmodning om ansøgningsskema sendes til ovenstående adresse.

Bladet

Pigtraad- Gestapofangen

Udkommer med 7 numre i år.
(De lige mdr. + november).

ABONNEMENT, BLADREGNSKAB OG ANNONCER

Poul Nielsen,
Bavnebjergspark 6,
3520 Farum
42 95 22 08
Giro 9 31 54 54

Årsabonnement 60,- kr.
Udenfor Skandinavien betales
et portotillæg på 50,- kr.

Eventuelle fejl i besørgelsen af
bladet rettes hurtigst muligt
ved henvendelse til udlevere-
ringspostkontoret.

REDAKTION

Johs. Fosmark
(ansvarshavende)
Chr. Winthers Vej 1
8600 Silkeborg
86 81 07 09

Villy Mørk Jensen
Sjørringvej 6, Sjørring
7700 Thisted
97 97 12 71

TRYK

Fjerritslev Avis Offset

INDE I BLADET:

Tanker i en riddersal	135
Verdens mærkeligste KZ-lejr 136	
Schwesing-Ladelund skildret	137
Kollegierne skal bruge 15 mill. kr.	138
Een ud af 14 kom hjem	140
To reddede livet	141
Hilsener fra Bernadottegårde- ne	142
Runde dage	143
Neuengamme-lejren atter til- gængelig	145
Foreningerne	147
Mindeord	148
Bøger	149

Det sidste nummer i år udkom-
mer den 15/12 1989. Første num-
mer i det nye år den 15/2 1990.
Stof må være redaktionen i hæn-
de senest en måned før.

Pigtraad - Gestapofangen

NR. 6

NOVEMBER 1989

44. ÅRGANG

Organ for Kammeraternes Hjælpefond og Sammenslutningen af danske fanger fra Frihedskampen 1940-45

Buchenwald-klubben · Dachau-klubben · Landsforeningen Erhvervshæmmede fra Frihedskampen
Landsforeningen Gestapo-Fangerne · Foreningen af Gestapofanger fra besættelsen · Hannover-Stöcken-gruppen
Horserød-Foreningen · Landsforeningen af kz-fanger fra Neuengamme
Ravensbrück-gruppen · Sachsenhausen-foreningen · Stutthof-foreningen · Theresienstadt-foreningen

Tanker i en riddersal

Af Johannes Fosmark

Den store, ærværdige riddersal på Koldinghus slot taler med en baggrund på flere hundrede år. Salen er stedet, hvor kongerigets ledende kvinder og mænd mødtes med repræsentanter fra hertugdømmet Slesvig. Slottets placering skyldes jo, at det var anbragt ved rigets sydgrænse. Her hørte kongeriget op, og derfor fandt man det naturligt, at det blev anlagt som en borg, omgivet af volde og grave, der skulle gøre den uindtagelig.

Da vor grønne fjende rykkede ind på slottet, var der ikke så meget husrum at finde, for slottet var jo en stor ruin, og det havde det været, siden spaniolerne den 29. marts 1808 fyrede for kraftigt op i en kamin, så den efterfølgende brand lagde det store slot i ruiner.

Men udenfor fandtes Staldgården, og her slog de onde agitatorer sig ned og udførte mørkets gerninger, samtidig med, at de råbte op om, at de kom som Kulturtræger, altså bærere af kultur. Koldingenserne blev konfronteret med den nye form for kultur af barbari.

Flittige beboere på Staldgården

Gestapo - Geheime Staatspolizei - rykkede ind på

Staldgården den 9. oktober 1943, og førereden bar navnet Naujoch, og det må siges, at de nye beboere var flittige, for allerede den 13. december 1943 afsendte de 18 mand til Tyskland til KZ-lejren Sachsenhausen ved Berlin, så nu fik lejren en hel Kolding-gruppe. De 18 måtte holde ud længe, for først den 5. maj 1945 ændrede billedet sig så meget, at de kunne vende hjem til Danmark og Kolding. Den 5. maj kl. 8 morgen måtte gestapofolkene passere grænsen sydpå, så de fik ikke megen søvn natten forud. De oplevede en sorgens dag, men deres tidligere fanger oplevede en glædens dag. Fangerne kom fra sult og tortur. Nu vendte de hjem til menneskelighed.

De kunne naturligvis ikke glemme, at de måtte starte i lejren med at »fejre« juleaften 1943 samt gentage den i 1944.

Tiden, der fulgte...

Da jeg sad i Riddersalen den 28. august i år blandt taknemmelige ex-fanger, gik mine tanker videre til forholdene efter 4. maj 1945. Mange var slået ud af deres erhverv. Mange var slet ikke mere i stand til at leve op til de krav, som arbejdspladsen nu stillede.

Kammeraternes Hjælpefond var i stand til at yde hjælp med det samme. Der havde været forslag om, at fondens fundats skulle søge at blive kongelig konfirmeret,

men vi bevarede vor frihed til at kunne handle efter konduite - og det gjorde vi. Tiden, hvor der ikke var lovfæstede muligheder for at yde hjælp, blev fondens bedste tid. Omkring bladet Pigtraad blev der - efter forholdene - skaffet ret betydelige beløb. Dertil kom, at fonden gennem kontoret fremskaffede talrige oplysninger om de kår, hvorunder skadelidte levede. Materialet fik betydning, da der blev forhandlet.

Et enigt folketing vedtog erstatningsloven

Den 1. november oplevede vi, at et enigt folketing vedtog lov nummer 475, der siden er blevet forbedret og gennem årene har sikret aktive modstandsfolk erstatning i forhold til det sprog, lægeudtalelserne taler.

Ved fremlæggelsen i folketinget blev der holdt mange gode taler. Jeg har naturligvis læst dem alle. Jeg husker ikke, om jeg hørte dem alle, da de blev holdt, men fælles for de bedste kan siges, at de slog fast, at det drejer sig om menneskeskæbner.

Et 40 års jubilæum

Det skulle gå ret lang tid, inden fangerne selv besluttede at organisere sig, så de kunne snakke med om sagernes behandling, men den 8. september 1949, altså for nu 40 år siden, dannedes foreningen af

erhvervshæmmede.

Den af formændene, jeg har lært bedst at kende, var Børge Emil Pedersen. Han kunne vist bedst lide, at vi brugte de to fornævne. Han var stor af skikkelse, firskåren, var meget veltalende, nærmest en folketaler. Han kunne helt og holdent rive en forsamling med sig, og som folketaler slog han stærkt på det følelsesbetonede.

Jeg husker endnu tydeligt, den dag, da han vendte tilbage til København efter et besøg i Jylland og med stolthed fortalte, at nu var der også en afdeling af De erhvervshæmmede i Århus. Når jeg husker det så mange år efter, skyldes det nok den hjertevarme, der bar hans beretning.

Kampen om loven har skabt sammenhold

Gennem årene har vort blad skrevet meget om erstatningsloven, og kampen for at bevare den og forbedre den, har betydet meget for vort sammenhold.

De erhvervshæmmede har i dag 8 afdelinger, spredt over hele landet, og vi siger, at 12 foreninger står bag vort blad. Regnede vi De erhvervshæmmedes 8 afdelinger for 8 foreninger, ville det jo betyde, at vi kunne sige, at der er 19 foreninger, der står bag bladet - og sådan kunne man jo også stille regnestykket op.

Frøslevlejren - verdens mærkeligste KZ-lejr

Af Mogens Pedersen, Vordingborg

Hvad var Frøslevlejren? Ja, det var jo fangelejren, der blev indrettet i Sønderjylland af den danske regering for at spare danske fanger for at komme i tysk KZ-lejr, men dette løfte fra tyskerne blev selvfølgelig ikke holdt.

Men hvad var Frøslevlejren for de folk, der af tyskerne blev sendt hertil, hvordan oplevede de lejren? Det viste sig at blive den mærkeligste af alle tyske fangelejr.

Den var bygget op som alle tyske KZ-lejr, med vagttårne og pigtråd, censur på alt, tyske vagter og hunde. Men der var en ting, tyskerne ikke havde taget højde for, og det kunne de heller ikke, det gik nemlig ud over tysk mentalitet: Det var danskere, de satte ind som fanger her. Her kom folk fra alle samfundslag og blev blandet sammen i barakker, som i alle tyske KZ-lejr, og tyskerne var sikre på, at der ikke kunne blive nogen samhörighed her. Det havde der ikke kunnet blive nogen andre steder i tyske lejr, blandt andet på grund af politik, religion og forskellen mellem folk.

Fælles mål samlede os

Men her blev det anderledes, det viste sig, at folk, høje som lave, fra byen og fra landet, havde det rigtig pragtfuldt med hinanden, hvis man kan bruge dette udtryk her. Folk, som vel aldrig ville komme hinanden nær, skulle nu bo sammen i små rum, og der blev talt og diskuteret om alt; men en ting gik igen hos alle, nemlig at det var Danmarks frihed, det gjaldt.

Der var en anden ting alle var enige om, nemlig hvordan man kunne snyde tyskerne fra det arbejde, de forlangte skulle udføres. At nogen fanger skulle spekulere på ikke at udføre de tyske ordrer, gik ud over tysk tankegang. Men

det var lige netop, hvad fangerne i Frøslevlejren gjorde.

Som tyskerne havde gjort i alle deres KZ-lejr, oprettede de forskellige arbejdskommandoer, som skulle udføre alt arbejde i lejren, og her var noget at gøre for fangerne, men i den modsatte mening af tyskerne. For håndværkere var der betonkommando, elektronikkommando, snedkerværksted og smedeværksted. Derudover var der afvandsings- og karbolinkommando, træsterensekommando, der rigtig viste, hvordan man kunne sløre den.

Den startede med 1 mand, der havde 1 til 2 timers arbejde. Den ene mand blev til 8 mand og 4 mand, der samlede ris til kostene, og 4 mand, der bandt kostene, ialt 16 mand. Der blev ialt 41 forskellige kommandoer, så tyskerne kunne ikke finde rundt i det alt sammen. Man skulle slynge et kommandonavn ud og se energisk ud, så gik den næsten hver gang.

En fidus: At oprette nye kommandoer

Der var løsladelseskommando, pigtrådskommando, grusgravkommando, rottekommando, briketkommando, trækommando, sivebrønds-kommando, skinnekommando, tipvogskommando, vejkommando, måttefletterkommando, også kaldet måtteludderiet, og dem, der arbejdede her, blev kaldt måtteluddere. Her blev der lavet måtter af strå, også her blev der arbejdet efter dansk fangemetode: En mand lavede måtter, en anden mand rakte ham strået og en mand bar strået frem.

Derudover var der de kommandoer, som fangerne selv fandt på at lave, f.eks. var der 2 gamle gendarmere, der lavede sig en lille kasse med bærestænger. Om formiddagen bar de 5 spadefulde jord fra den ene side af lejren til den anden side og hældte jorden

af bag en barak, og om eftermiddagen bar de jorden tilbage igen, og tyskerne udpegede altid disse 2 pligttopfyldende fanger og sagde, at sådan skulle vi alle være.

Vi skaffede os adgang til hele lejren

En anden lille kommando, som jeg selv var med til at oprette, var vindue- og skoddesmørerholdet. En dansk officiant, ved navn Åge, og jeg havde fået lusket os ind på arbejdet i snedkerværkstedet, og det var et godt sted at være. Der var dejlig varmt, og man overanstrengte sig ikke. Den tyske mester på værkstedet var kun interesseret i, at alt gik stille og roligt, og at der blev lavet julegaver til tyskerne, men Åge og jeg fandt på, at vi ville lave vor egen lille kommando, så vi lavede os to små kasser og organiserede lidt værktøj, og derefter meldte vi os fra hos den tyske mester.

Vi gik nu rundt i lejren på vor egen måde. Vi gik på besøg i barakkerne og når der kom inspektion af tyskerne i barakkerne, tog vi et par vinduer ned og smurte hængslerne og skruede på beslagene og meddelte tyskerne, at vi var vindue- og skoddekommandoer.

Tyskerne blev vant til at se os andre rundt med vore værktøjskasser, så vi blev enige om at forsøge at komme over i tyskernes lejr, og her fik vi organiseret nogle aviser og cigaretter. Vi kroede os godt over det nummer, men for mig fik det et bagslag, for det var nemlig sådan, hvad ingen vidste, at lejrkommandanten havde lov til, fra transportlisterne til tysk KZ-lejr, at tage folk fra, der var på værkstederne, og da jeg jo ikke mere var på snedkerværkstedet, røg jeg snart på transport til Neuengamme, så dette fupnummer blev dyrt for mig.

Dansk fængselsvæsen stod nu for forplejningen

Og på en helt anden måde blev Frøslevlejren anderledes end andre tyske lejr. Det blev nemlig tilladt, at dansk fængselsvæsen skulle stå for

kostforplejningen, og her blev der virkelig gjort noget, og der var mange fanger, der aldrig havde levet så godt. Det var selvfølgelig forbudt at tage mad med i barakkerne, men det blæste fangerne på, så det var helt kutyme at tage natmad med tilbage fra spisebarakken, og der blev holdt mange dejlige gilder.

En anden ting, der kan siges om fængselsvæsenet, var, at da deres barak og kontorer lå uden for selve lejren, kunne der her laves illegalt arbejde, og det blev der gjort.

Illegalt nyhedsformidling

Ligeledes kunne fangerne hele tiden få underretning om, hvordan krigen gik, og på den måde var fangerne bedre underrettet end de tyske soldater.

At der også var fanger, som var læger, gjorde, at helbreds-tilstanden var god i lejren. At fangerne holdt illegale gudstjenester, som var strengt forbudt, og der var revyer og underholdning i barakkerne, gjorde simpelthen Frøslevlejren til den mest mærkelige tyske KZ-lejr, der var under krigen.

På et tidspunkt i efteråret fandt tyskerne på, at et stort hold fanger hver dag skulle sendes over grænsen for at grave panservognsspærringer. Der blev fra dansk fangesejde gjort indsigelse mod dette, for det var imod Genevekonventionen, men tyskerne forlangte arbejdsholdene. Dette blev igen en tysk fiasko. Der blev for det første ikke arbejdet så meget, at det blev til noget, men det, der var værst for tyskerne, var, at fangerne knækkede så mange spadeskaffer, at tyskerne ikke kunne skaffe flere, og så måtte tyskerne opgive disse arbejdshold.

I Frøslevlejren var der 2 forskellige slags tyske soldater, først var der SS-erne, der havde magten i lejren, og som vagtsoldater havde de politisoldater, der skulle føre arbejdskommandoerne og havde vagttjenesten i tårnene.

Mange af disse vagtsoldater var godt kede af krigen, og når SSerne ikke kunne opdage noget, så kunne man få for-

holdsvi gode forhold med disse vagtsoldater. De blev af fangerne kaldet løfferne. Som tiden gik kunne man også bestikke dem, og ved afslutningen af krigen var der ligefrem en vis aftale med dem om, hvordan fangerne skulle overtage lejren.

Men der var to ting, der gjorde lejren uhyggelig. Den ene var at få besked om at skulle tilbage til København til nye afhøringer, det var altid dårlige tegn, som for nogen betød døden. Den anden ting var transporterne til tyske KZ-lejre. Dem var alle bange for, men når et hold fanger havde fået adgangsorden, viste kammeratskabet sig igen, så alle blev forsynet med, hvad de manglede af tøj, og der blev samlet cigaretter ind til dem, men det var med stor vemod, man sagde farvel, for: Hvem af dem ville man se igen?

Den sidste meget store betydning, Frøslevlejren fik, var i april-maj 1945, da Røde Kors-kolonnerne begyndte at bringe norske og danske KZ-fanger tilbage fra Tyskland. Det var for disse fanger som at komme tilbage til livet. Og da der begyndte at komme store jernbanetransporter med kvindelige fanger fra KZ-lejrene, var der igen Frøslev og Padborg, der fik dette vældige arbejde. Her var det Danske Kvinders Beredskab, der gjorde deres meget store indsats, og den vil aldrig blive glemt i fangekredse i ind- og udland.

Hvem af os gamle fanger fra Frøslevlejren, der var med til det stiftende møde i 1965 om en mindestue i Frøslev, kunne forudse, at der 14 år senere skulle være opstået et kulturcentrum på Frøslevlejrens grund, på ialt 7 forskellige aktiviteter og museer?

Men det har også kostet kamp at nå så vidt. Foreningen Frøslevlejrens Venner og kontaktudvalget har altid arbejdet med sagen, også når det så mørkt ud.

Så jeg vil opfordre alle gamle fanger, der ikke allerede er medlem af Frøslevlejrens Venner, til at melde sig ind for derved at give foreningen større slagkraft.

Heftet om Schwesing og Ladelund foreligger nu

Paul Thygesen ved identifikationsarbejdet.

Som bebudet i oktoberbladet kommer KH nu med et hefte om de to KZ-lejre, der lå nærmest vor grænse mod syd, nemlig Schwesing og Ladelund.

Hefter omfatter 20 trykte sider + omslag i de slesvigske farver: blå og gult, de to slesvigske løver samt fangebaraker i streg - omkredset af pigtråd.

Formanden for Kammeraternes Hjælpefond, Hans Andersen, gør i forordet opmærksom på, at hefter udgives til minde om og til ære for dem, der døde og for dem, der har lidt i de to lejre.

Friservolden skulle hindre allieret landgang

Heftet indledes med en kortskitse, der viser, hvor Friservolden var planlagt. Den tyske hærledning regnede med engelsk landgang på den kyst, der vendte over mod GB.

I indledningen får vi at vide, at Poul Riis har været på besøg i Sydslesvig talrige gange, men at det i mange år ikke lykkedes ham at få at vide, hvor Husum-Schwesing-lejren havde ligget. Først i 1986 fik han stedet anvist. Og i samarbejde med Alex Binneballe er heftet derefter skabt.

De første fanger overførtes 26. september 1944 fra Neu-

engamme i kreaturvogne. De 80 danskere kom hertil på Christian X's fødselsdag. De var ved godt mod og udløste deres følelser ved at synge nationale sange.

Lejren bestod af 9 gamle træbaracker, der var opført til at huse russiske krigsfanger 1914-18.

Den 15. oktober kom yderligere 18 danskere til lejren. Hver dag vandrede de ad landevejen gennem Husum by og ud i marsken. Ofte stod de og arbejdede i vand til knæene - også søndag.

På et tidspunkt var der 1000 fanger i lejren, men 700 lå på revieret.

Lejrlederen glad for at bruge revolveren

Lejrlederen Hans Griem kunne lide at bruge sin revolver, og overfangerne bankede løs på fangerne dagen lang.

Da tyskerne blev klar over, at Friservolden ikke ville få nogen militær betydning, blev lejren opgivet. Evakueringen skete 21. december 1944, og fangerne overførtes til Neuingamme.

11 danskere omkom

I lejren døde 11 danskere, og heftet bringer portrætter af de 9, det er lykkedes at identificere: Politimester Jørgen Bech Simony, Varde, kaptajn Vilhelm Nellesen, politibetjent Poul Erik Astrup, København, autohandler Peder Koch, København, overofficiant Christian Fries, lektor Aage Rosenkjær, Tønder, stud.polit. Klaus Rønholt, læge Knud Nordentoft, Varde, og Knud Jensen, Ribe.

De jordiske rester af disse 9 blev hjemført i 1945. Den 5.-6. juni var man ved grænsen i Sæd med de 9 kister, der var indsvøbt i Dannebrog, og fra

Paul Thygesen afventer, at tilfangetagne SS-mænd under bevogtning af britiske soldater får afdækket en affællesgravene.

Ved grænseovergangen i Sæd. De 9 er lagt i zinkkister, der er svøbt i Dannebrog.

Tønder blev hver enkelt kiste sendt til den enkeltes hjemby.

Poul Riis anfører en artikel fra Folkungbladet fra 11. november. Bladet gengiver en samtale med en Husumborger. Af den fremgår, at byens borgere så så meget af mis-handlingerne, at de vidste god besked dermed.

I 1983 holdt professor Paul Thygesen foredrag i Husum på tysk om livet i Schwesing-lejren. Ungdomskredsen i Husum bestod af unge tyskere. De udgav Paul Thygesens foredrag i særtryk.

I 1944 fik den unge Uwe Iben af sin mor at vide, at det med KZ-fangerne talte man ikke om. I dag er han bygningsingeniør og kommunalpolitiker i Husum. Først efter krigen erfarede han, at fangerne kom fra KZ-lejren i Schwesing.

Hos den tidligere amtmand, dr. Klaus Petersen, fandt ungdomsgruppen støtte for ønsket om at rjese et mindesmærke, hvor lejren lå. Det indviedes den 27. november 1987, og de taler, som blev holdt den dag i Husum, er i dag et blad i Vestslesvigs historie.

Ligeledes den 1. september 1989, da 200 tyske børn fra skolen i Husum vandrede de 12 km for at besøge lejren.

Nylejr i Ladelund

I Ladelund i nærheden af grænsen oprettedes den 2. november 1944 en ny lejr med

2000 fanger. Den bestod til 14. december 1944.

Den tyske præst Johs. Meyer forlangte at få navne og hjemsted opgivet på dem, der døde i lejren, før de kunne begraves på kirkegården. Meyer indførte dem i kirkebogen og skrev noget om forholdene i lejren - i kirkebogen. Han skrev samtidig til »Oberkommando der Wehrmacht« og »Innenministerium«. Han satte hermed de to ministerier op mod hinanden, og ingen af dem turde af frygt for den anden lade indberetningerne »blive borte«.

Der er nu i Ladelund nedlagt grundsten til et »Dokumentenhäuser«. Det ventes indviet 8. maj 1990.

På sidste side af heftet gives oplysninger om anvendte kilder til det udførte arbejde.

Det er godt, at Kammeraternes Hjælpefond har udgivet dette hefte, der sikrer, at de to lejres »bedrifter« ikke går i glemmebogen. Fremtiden kan vel lære et og andet af det, der skete i Frisland.

F-k

Har du fortalt din kone, at Frihedsfonden er det bedste sted, hun kan henvende sig om hjælp til at få ordnet sine økonomiske forhold, når du er død?

En del pårørende er kommet tilstede.

(Fotografierne er stillet til rådighed af Frihedsmuseet)

4. Maj-Kollegierne skal bruge 15 millioner til nødvendige renoveringer

Kollegierådet, der er forhandlingsorgan for Danmarks ni 4. Maj-Kollegier, holdt årsmøde i Aalborg den 13. oktober.

Direktør Sven Hoffmann, der er medlem af landsbestyrelsen, havde den glædelige meddelelse, at Aage V. Jensens Fond havde skænket kollegiet i Aalborg 1 mill. kr. til brug for renoveringer.

Når fondsbestyrelsen har valgt at støtte Aalborg-kollegiet, skyldes det navnlig Aage V. Jensens nære tilknytning til egnen. Han blev nemlig født i Nibe - i 1911, og kom i tømrerlære i Aalborg. Han blev svend i 1937, drog derefter »på Valsen«, og ved hjemkomsten startede han som bygmester. Han fik succes og byggede mange hundrede parcelhuse, og i 50'erne kronedes hans virksomhed med opførelse af Hvide Hus-hotellerne.

Han døde i 1986 og efterlod sig en betydelig formue, hvoraf Aalborg-kollegiet nu har fået en smuk sum.

Kollegierådets formand, redaktør N.A. Eigenbroth, Aalborg, aflagde beretning og sagde:

»Vi mindes Thorkild Dige«

Når vi i dag er samlet til vort årsmøde, vil vi mindes Thorkild Dige, som vi ikke mere skal se iblandt os. Dige døde den 27. maj 1989, 79 år gammel. Gennem mange år var han kontorchef i Frihedsfonden, og som nærmeste medarbejder for Fondens formand, grosserer P.M. Daell, ydede han en uvurderlig indsats, ikke blot ved tilblivelsen af vore 4. Maj Kollegier, men også som den centrale person i det samarbejde, som resulterede i oprettelsen af Kollegierådet.

Som vice-efor på Frederiksberg-kollegiet havde Dige kollegielivets daglige problemer på nærmeste hold, og han evnede i sjælden grad at forene det idealistiske grundlag for vore collegier med praktiske initiativer for at sikre kollegiernes drift. Han var initiativrig og handlekraftig, men hans fynske lune og menneskelige forståelse fornægtede sig aldrig. Vi skylder ham også en tak for de omhyggelige referater, som han siden 1950 udarbejdede for årsmøderne, og som ikke alene vil danne grundlag for hi-

storieskrivning, men også er en glad kilde til øse af i det daglige arbejde.

Vi vil huske Thorkild Dige for hans arbejdsindsats og for godt kammeratskab, og hans minde vil leve, så længe vore kollegier består.

Velkommen til mødet - specielt til dem, der for første gang er med. Tak til Aalborg for værtskab og et spændende programoplæg.

En tak til Tønder

Vi, der havde den glæde at være med ved årsmødet i fjor, vil aldrig glemme de to dage i Tønder, hvor vores faglige drøftelse blev omgivet af et kalejdoskop af oplevelser. Jeg tror, at vi alle næsten dagligt har grebet os selv i at nynne »For en fremmed barskt og fattigt« - den sønderjyske hymne, som blev ætset ind i vore sind. Tønder gav os oplevelser, som vil leve længe: både naturmæssige, kunstneriske og gastronomiske - tak for det gode årsmøde, som I skabte.

Jeg har siden passeret en både rund og skarp dag og vil gerne udtrykke en hjertelig tak for den overraskende og dejlige hyldest, som jeg modtog fra de enkelte kollegier. Der er ikke valg på dagsordenen i år, så man har endnu et år til at overveje betimeligheden af en yngre kraft på formandsposten.

For 25 år siden holdt vi vort årsmøde i Århus, og man kunne her for første gang byde velkommen til kollegierepræsentanter fra Tønder (læge Ejnar Dahl) og Aabenraa (Nis Enemark, som altså i dag kan markere sit jubilæum som medlem af Rådet igennem 25 år).

Der var lange ventelister for optagelser på vore kollegier. I Århus var der 85 fortrinsberettigede ansøgere, og man kunne tage imod 17. Værelsesprisen var kr. 75 om måneden.

Da timelønnen var 4,92 kr.

Som andre kollegier havde man rengøringsdamer, og det sved hårdt i driftsbudgettet, at man efter nye overenskomster måtte udrede dem en timeløn på kr. 4,92.

I Esbjerg var huslejen kr. 50. I Marstal afsluttede man en udvidelse til kr. 100.000, og for de penge fik man 7 nye værelser til studerende og 3 pigeværelser. Dengang fik man ikke blot logi, men også fuld kost i Marstal: 5 daglige måltider for en pris af kr. 250 om måneden. Pigelønnen var kr. 325 om måneden.

På Frederiksberg betalte man kr. 60 for værelse og kr. 40 for den daglige middagsmad.

Kollegier for alle under uddannelse

Det var på mødet i Århus, at man vedtog, at 4. Maj Kollegierne ikke længere skulle forbeholdes akademiske studerende, men stå åbne for alle unge under uddannelse.

Det har været et virksomt år for Kollegierådet. Det var specielt for mig en stor glæde at deltage i 40-års jubilæet i Horsens, hvor Frihedsfonden ved Ole Lippmann kunne skænke kr. 10.000 til et mindeværelse for Mogens Kirstein, embedsmanden fra Socialministeriet, som endnu inden Frihedsfonden var skabt, skabte det etiske og praktiske grundlag for hjælpen til besættelsestidens ofre.

Måske viser Horsens vej

Horsens-bestyrelsen fortjener megen anerkendelse, fordi man tilrettelagde jubilæet på en måde, som skabte både større forståelse og kontant støtte til det fortsatte arbejde. Der forestår tilsvarende begi-

venheder for andre kollegier i 1990, og man kan sikkert have glæde af at høre om erfaringerne fra Horsens.

Vi har i bestyrelsen været i nær kontakt med kollegierne, men jeg vil finde det hensigtsmæssigt, at det er de enkelte kollegier og ikke mig, der senere efter dagsordenen orienterer årsmødet om udviklingen.

Forhandlingerne med Boligstyrelsen har været dominerende i årets arbejde, men orientering og drøftelse vil foregå under et særskilt punkt på dagsordenen.

Som tidligere har vi markeret den 4. maj ved uddeling af ni legater á kr. 3.000. Vi har modtaget orientering om stipendiernes anvendelse fra de fleste kollegier, men mangler endnu underretning om, hvad der er sket med pengene i Odense og Århus.

Studielegat for første gang

For første gang opslug vi et studielegat på kr. 10.000. Vi fik 18 ansøgninger, og stipendiet blev tildelt Lene Duvier, Frederiksberg, som dermed blev i stand til at gennemføre en studierejse til New Zealand.

Vi støttede i fjor de unges sportsnævne i Aalborg med kr. 5.000. Der var 80 deltagere i et succesrigt arrangement, og i dag skal vi høre, hvordan stævnet i Horsens, som vi ligeledes støttede med kr. 5.000, er forløbet.

Af almindelig interesse vil det være, at skatteministeren

i sidste folketingssamling fik vedtaget et forslag om ændring af fondsbeskatningsloven, hvorefter ikke erhvervsdrivende fonde med en indtægt på under kr. 25.000 slipper for at indgive selvangivelse. Det kan have betydning for nogle af de legater, der er knyttet til de enkelte kollegier, og som ikke føres som regnskabsposter i kollegiets budgetter.

Vi står i en brydningstid

Uden på nuværende tidspunkt at ville tage hul på dagsordenens punkt 7 vil jeg som afslutning på årsberetningen understrege, at vi står i en brydningstid for vore kollegier. Problemerne er store og tyngende, men jeg er overbevist om, at der i alle vore kollegier er nedfældet så store værdier, både materialistiske og idealistiske, at de er værd at kæmpe for.

Jeg ønsker inderligt, at man vil tage imod de foreliggende udfordringer, og at alle i forening: bestyrelsesmedlemmer, kommunerepræsentanter, Frihedsfondens tilidsmænd og de unge uddannelsessøgende samt kollegiernes beboere vil forene kræfterne med det mål at bevare 4. Maj Kollegierne - mindesmærkerne for Danmarks frihedskamp.

8 kollegier sal renoveres

På Kollegierådets møde kunne formanden oplyse, at det ikke blot er Aalborg-kollegiet, som savner midler til

Fra Kollegierådets årsmøde i Aalborg, fra venstre direktør Sven Hoffman, Frihedsfondens formand, direktør Ole Lippmann, oberst Erik Fournais, rådets formand redaktør Niels A. Eigenbroth, afdelingsleder John Køner og overlæge, dr. med. Jørgen Kieler.

modernisering. Der skal bruges omkring 15 millioner kroner til en nødvendig renovering af kollegierne i København, Odense, Marstal, Århus, Horsens, Esbjerg, Tønder og Aabenraa.

Kollegierådet har søgt Boligministeriet om hjælp, men en forudsætning for statsstøtte efter lov om ungdomsboliger er, at man må opgive Fjer-

de Maj Kollegierne hidtidige særpræg. Det gælder især prioritering af unge fra hjem med tilknytning til modstandskampen, sammensætning af kollegiebestyrelsen og ret til selvstændig administration.

På årsmødet viste det sig, at de fleste Fjerde Maj Kollegier finder prisen for statsstøtte for høj, og at man vil stræbe

efter at bevare friheden bl.a. fordi, der stadig er mange fortrinsberettigede at tage hensyn til. Kollegierådet vil gerne forsøge at opnå en støtteordning, men under den forudsætning, at kollegierne navne og de mange mindeværelser for faldne i frihedskampen vil kunne bevares.

Een ud af fjorten kom hjem

2 stk. engelske »Sterling«-fly, hver med en besætning på 7 mand, der for de flestes vedkommende var New Zealandere, havde om eftermiddagen den 4. november 1943 været på »Raid« for nedkastning af skibsminer i den sydlige del af Østersøen ved Nazi-Tysklands nordkyst, og begge fly lagde hjemruten mod basen i Lossiemouth, Skotland, op gennem Skagerrak og ind over nordvest, hvor begge fly blev angrebet af tyske JU-88 natjagere og styrtede ned med ca. 1 times mellemrum i Kallerup og Biersted i Thy, ca. 12 km sydvest for Thisted.

Det første fly - Kallerup - forsøgte nødlanding af piloten, G.K. Williams, der omkom, da flyet kom i brand. Den øvrige besætning havde fået ordre til udspring med faldskærm, og kom ned i mere eller mindre kvæstet tilstand. Flyet i Biersted styrtede ned fra ret stor højde, og alle fra dette fly blev dræbt. Der var store »kratere« af flyets 4 motorer. Dette fly blev kvast til ukendelighed. Tidspunkterne var ca. kl. 19.40 (Kallerup) og ca. kl. 21.05 (Biersted).

Thisted by var afspærret af tyskerne, der ligeledes var særdeles »ivrige«, især ved »udenlandsk«, og vi drog af sted i ambulancen, hvor vi fandt gården uden større dramatik. Pågældende flyver lå på en sofa i stuen, og han havde fået noget at spise og drikke på gården.

Jeg fortalte pågældende, at vi var danske, og vi ville forsøge at få ham bragt til sygehuset i Thisted. Han blev straks anbragt i ambulancens bårerum med tæppe op over næ-

sen. Ad »ydmyge« veje kørte vi, og ad Thingstrupvej, hvor vi kort efter blev standset af 2 ældre germanere, der kiggede lidt, og som jeg meddelte: »Es ist ein alter und schwer kranker mann«, hvortil de mumlede »Gut«.

Vi nåede sygehuset efter lidt supplement af smøger, og »vor englænder« blev vel modtaget af læge Hvass Hansen med flere. Vi fattede, at han var i gode hænder.

»Ad den brydsomme vej til stjernerne«

I ambulancen fortalte pågældende mig, at han hed, hvad jeg opfattede som Morris. Han var i sin uniform og havde ingen papirer. Fra en halsklud rev han et mærke af, som han gav mig. »Per Astera ad Astra«. Det har jeg endnu.

Ret nervøs var han naturflyet i Kallerup, hvor der var en hoben af tyske patruljer på marker og ved nord- og sydkanten af Hundborg mose, og tyskerne fik ret hurtigt fanget de fire, og senere den 5. af de seks, som var beordret til udspring og reddede livet ved faldskærm.

Til sygehuset i Thisted

Jeg var undergruppeløber ved CB-tjenesten i Thisted, og jeg var med et par andre og et par politibetjente ved begge nedstyrtningssteder den 5. november 1943 om morgenen. Fandt 2 æsker med »flyingrations«.

Ved tiden omkring kl. 12.00 middag blev jeg hidkaldt til politifuldmægtig Gad, og fik besked om, at sognefogeden i Snedsted havde meddelt, at han fra gårdejer Lund Brogaard, »Bundgaard« i Gjers-

bøl havde hørt, at en »englænder« befandt sig på gården med en kvæstet fod.

Fuldmægtig Gad havde diskret talt med stationsleder Henriksen fra Falck, og han spurgte nu mig, om jeg med Henriksen ville forsøge på at få denne »flyver« bragt til sygehuset i Thisted. Jeg var lokkendt og kunne snakke lidt ligvis, især når han ved gardinkanten så de tyske patruljer. Han røg alle mine smøger.

Tilbage på den gamle politistation på Frederikstov gik jeg til Gad sammen med en politimand. Vi røg en papircerut sammen. Men først, da vi vidste, at flyveren (Walther Frank Morice) var smuttet fra sygehuset med »lidt hjælp«, fandt vi anledning til, at Gad kunne ringe til den tyske hr. oberst, at pågældende var indbragt. Ca. 20 minutter senere måtte Gad så pr. telefon meddele, at flyveren desværre var væk.

Vor flyver var nu i England

Da blev prøjserne godt sure, men vor flyver nåede bl.a. til en præst og til andre - til en sparekassedirektør i Frederikshavn og til endnu en præst. Til Sæby, og med »Elise« af Sæby til Kullen til Stockholm og med fly til Leuchars den 29. december 1943. Lidt held og hans egen vilje hjalp godt til. Han er nu 67 år og bor i England.

»BEHA«

Kilder: Bjørnvad-Rønnest-Verner Jensen.

Mange hustruer ved ikke, hvor de kan få hjælp, når deres mand dør.

Ved din kone det?

Abonnement 1990

Trods stigende udgifter til trykning og porto har bladets bestyrelse besluttet, at et årsabonnement også i 1990 kun skal koste

60 kroner

I løbet af november/december måned vil hver enkelt abonnent modtage et giroindbetalingskort til brug ved indbetaling af abonnementet.

Som sidste rettidige indbetalingsdag vil være anført 25. januar 1990, men betal gerne straks efter modtagelsen, så er du sikker på, at det ikke går i glemmebogen. »Gammeldags« girokort til brug ved nyttegning af abonnenter kan stadigvæk rekvireres hos

POUL NIELSEN

Fem omkom - to reddede livet

Fra et af krigens mange flyvedramaer over Danmark. Da RAF-fly 27.8.1944 blev skudt ned i Høgholt ved Vejle

29. april bragte Vejle Amts Folkeblad en helsides artikel »Rapport fra Lancaster PB 292«, skrevet af seniorsergent Niels N. Schaiffel-Nielsen, Randbøl, ansat ved Flyvestation Vandel. Han har i årenes løb dyrket en del lokalhistorie, ikke mindst fra besættelsestiden. Og for et års tid siden udgav han ligefrem en bog »De tog vore hjem« - nemlig om, hvordan den tyske værnemagt nedlagde en række landbrug i Vandel og fordrev beboerne, fordi tyskerne her skulle anlægge en flyveplads.

Tilbage til Schaiffel-Nielsens artikel om begivenhederne natten mellem den 26. og 27. august 1944. 105 Avro Lancaster bombe-fly skal bombe Königsberg i Østprøjsen, det nuværende Kaliningrad. Man startede fra to flyvepladser i Lincolnshire i Østengland.

Turen over Nordsøen sker i lav højre med kurs nordøst. Men kort før den jyske vestkyst stiger man til 3-4 km's højde for at undgå tyskernes antiluftskyts nord for Ringkøbing. Så over Sjællands Odde til Sydsverige, ned over Østersøen til Königsberg. Hjemturen over Sverige, som efterhånden er det eneste land i Europa, der ikke er mørkelagt, glæder piloterne sig altid til.

Da Page tilfældigt byttede plads

Alt er gået godt til nu. Men skæbnen er ude efter Avro Lancaster PB 292, hvor Squadron Leader Jim V. Verran er pilot. Han har mere end 100 sådanne flyvninger ind over det besatte Europa bag sig. Over Sverige bytter bombekasteren, Warrant Officer Raymond Page plads med Flight Sergeant Bert Smith. Page vil nemlig godt se lysene dernede i Sverige. Det bytte reddede Pages liv, men Smith omkommer.

Man er på vej ind over den jyske kyst, da alt går galt. En

Seniorsergent N. M. Schaiffel-Nielsen, Randbøl.

flyver Tom Noon for Schaiffel at få det hele klarlagt.

Af Jim V. Verrans rapport ses, at radaren svigtede tidligt på hjemturen, og at det altså gik helt galt ved Vejle. Til gengæld fik PB 292's australske haleskytte, Pilot Officer Keith Georg Tennent, inden han selv døde, skudt det angribende tyske ME 110-fly ned. Bombekasteren Page, siddende i flyets næsesektion, reddede sig ved at springe ud af frontlemmen.

Cockpittet brænder, da tanken er ramt, og olien spredes. Verran kommer omsider fri, men via den brændende olie, så han bliver slemt forbrændt. Han slæber sig hen til en gård, hvorfra ambulancen fører ham til Vejle sygehus. Kort efter til et tysk militærhospital i Fredericia, hvor en dygtig læge fra Kiel foretager en række hudtransplantationer på Verran. Uden bedøvelse, da man mangler så mange ting.

Mærkeligt nok havde Verran en gang tidligere undgået døden som RAF-flyver. Nemlig 2. marts 1943, da han kom hjem til Waddington flyveplads i England i overskyet vejr, efter et heldigt togt ind over Berlin. Hans fly stødte lige før landingen sammen med et andet fly. Og ti mand omkom. Det kostede ham 8 måneder på sygehuset.

Han har naturligt nok fået en række ordner. I 1948 besøgte han Høgholt ved Vejle,

nemlig gårdejer Richard Jensen og frue. For at udtrykke sin taknemmelighed, fra dengang han styrtede ned i 1944.

Også Raymond Pages rapport skytterne ser godt nok et andet fly, men tror, det er en af deres egne Lancastere. Men det er en tysk Messerschmitt ME 110 natjager, og et øjeblik efter brager maskinkanonilden nedefra mod PB 292, fra for til agter. Vi ved meget om, hvad der ske-

Jim V. Verran, pilot på Lancaster PB 292. Blev forbrændt, men reddede livet. Også hårdt såret et år før.

te, fordi to af de syv mand om bord reddede livet. Og fordi Pilot Officer Tom Noon fra Brisbane, Australien, som sidder i en anden Lancaster i luftflåden, er øjenvidne til det hele. Fra at være overskyet på meget af rejsen, kommer man pludselig ud i klar luft her omkring Vejle.

Flyet splintres. Det ene plan lander 75 m fra Høgholtgård, få kilometer fra Vejle. Tanken eksploderer, og meget af vraget spredes over et større areal. Ejerne af Høgholtgård, Gudrun og Svend Guldborg, styrter straks til hjælp, ligesom andre af landsbyens beboere iler til. I første omgang finder man kun tre lig, men fem blev ofre ved flyets brand og nedstyrtning.

J.V. Verran flere gange hårdt såret

I flere år har Schaiffel-Nielsen været på sporet af, hvad der egentlig skete, set med britiske øjne, altså fra de overlevendes side, men længe var arkiverne lukkede. Men en dag lykkedes det sammen med ovennævnte australske port kender vi.

Efter hjemkomsten til England erfarede Tom Noon, der fra sit fly havde set nedskydningen af PB 292, at hans ungdomsven fra hjembyen, Keith F. Tennent, var mellem de dræbte. Ja, Tom Noon var den eneste af 12 RAF-flyvere fra den lille australske landsby, som genså Australien. De andre blev alle nedskudt. Af 105.000 RAF-folk kostede krigen 1939-45 de 53.000 livet...

De fem dræbte lå henvend en uge på Guldborgs mark i Høgholt, inden de kom i jorden på Vandel tyske flyveplads. 9.9.1946 blev de så begravet på Randbøl kirkegård. 31.8.47 rejste man et stort monument over de fems grave. 30 enkeltpersoner og foreninger, med stiftamtmand P. Herschend, Vejle, i spidsen stod for indsamlingen til monumentet. En lokal folkesag kan man sige.

Raymond Page, den ene af de to overlevende fra flyet. At han over Sverige byttede plads med Bert Smith, reddede Pages liv. For Smith og fire andre kom aldrig hjem.

Mindegudstjeneste hver den 4. maj

Siden 1945 har man hvert år den 4. maj holdt mindegudstjeneste i Randbøl kirke. For freden og for de faldne, og med kransenedlægning ved flyvermonumentet.

Vi har nævnt Tom Noon flere gange. Han og Schaiffel-Nielsen har besøgt hinanden flere gange. I Randbøl og i Brisbane. Så sent som i februar 88 var familien Schaiffel derude. Og næste år, den 4. maj, vil en bror til Tom Noon komme til Randbøl og prøve at lave en video over gudstjenesten og mindehøjtideligheden.

(Forkortet ved Johs. Rasmussen, efter Schaiffels tilladelse.)

Monumentet for de allierede flyvere på Randbøl kirkegård. Billedet er taget ved mindehøjtideligheden den 4. maj 1985 - altså 40-års-dagen for befrielsen. Medlemmer af Luftmeldeeskadrille Vandel og Hjemmeværnskompagni 3227, Vandel, står æresvagt bag monumentet.

Hilsener fra Bernadottegården

I bladet for Bernadottegården i Roskilde har E. Kamp Jensen skrevet en begejstret skildring af denne rejse. Han skriver bl.a.: »En herlig tur, der fortjener gentagelse.«

Helmer og Alli Christrup skriver bl.a.:

»Efteråret har bragt os Lourdes og Rebild! To så uforglemmelige oplevelser så forskellige som nat og dag, og dog med noget fælles, som har gjort disse to ture til noget helt specielt.«

Til slut skriver de:

»Højdepunktet var Bernadottegården i Hadsund. Et kapitel for sig. Hvilken skønhed ude og inde, så velholdt, så rent (jeg tænker ikke på rengøring) i atmosfære og ånd. Hvide gange, der var blevet til rum, så smukt var de møblerede med gamle dejlige møbler og tæpper og malerier. Ja, jeg sagde, at gangene var møbleret, og den fornemmelse befordredes nok også af, at fløjene var bygget ikke rundt om, men firkantet om en atriumhave, hvis skønhed og grønne indtryk forplantede sig indenfor.

En festsal med loft helt op igennem bygningen, så der aldrig bliver for varmt trods

mange mennesker og levende lys, og med de smukkeste dækkede borde bød os velkommen. En fornemmelse af at være længe ventede og kære gæster sneg sig ind over os. Jeg tror bestemt, hver eneste beboer var de forventningsfulde og i stiveste puds. Bordkort til hver enkelt af jeg tror på bordkortet malet på silke - det må have taget uger. Gæst fra Roskilde stod der til alle os.

Personale diskret anbragt ved de beboere, der ikke helt kunne selv og i det hele taget, personale en masse overalt. Til at modtage os - udenfor og indenfor, til rundvisning, til servering, ja overalt. Jeg studerede egentlig lidt over dette opbud, indtil jeg gik at vide, at personalet opfattede dette at få lov at være med ved en sådan festlig lejlighed som en ære. Dem, der ikke havde vagt, stillede uden betaling, hjalp hvor det var påkrævet - og betalte selv deres middag!!

Fornemmelsen af, at Bernadottegården i Hadsund er *byens*, er noget, man er stolte af, og parat til at ofre noget på, kunne godt give et lille misundelsens stik i hjertet.

Prins Georgs minde hædret

Bernadottegården i Roskildes 13 års fødselsdag blev en begivenhedsrig oplevelse.

Efter det fælles morgenbord var der - traditionen tro - en lille ceremoni ved Folke Bernadottes mindeeg. Vor tidligere oversygeplejerske talte og nedlagde en blomsterbuket.

Så var det på tide at komme på plads i spisesalen ved de

smukt pyntede borde. Alle 150 pladser var besat med beboere, daghjemmedlemmer og enkelte indbudte gæster.

Præcis kl. 11.11 ankom Dronning Ingrid, der fik en livlig velkomst af børnene fra vor nabobørnehave.

Dronningen blev modtaget af formand og næstformand i Frihedskampens Veteraner, Sven Seehusen og Frank Zorn og bestyrelsesformand og forstander for Bernadottegården Jakob Jensen og Emu Reitoft.

Først talte Sven Seehusen om Prins Georgs indsats i CF-korpsets arbejde med De hvide Busser og om prinsens deltagelse af evakueringen ved selv at køre med til Neuenamme. Derefter om arbejdet for Bernadottefonden, som prinsen var formand for. Han sluttede med at overrække en check på 10.000 kr. til bestyrelsesformanden til velfærdsarbejde på Bernadottegården.

Fødselsgaven fra Frihedskampens Veteraner omfattede også et smukt farvefoto af Prins Georg. Afsløringen af billedet blev foretaget af fru Birgit Munck, enke efter modstandsmanden, hofchef Ebbe Munck.

Derefter talte bestyrelsesformand Jakob Jensen, der takkede F.V. for gaverne, og

På billedet ses forstander Emmy Reitoft ved Prins Georgs billede. Billedet hænger i den store spisesal, der nu hedder Prins Georg-salen.

han rettede ligeledes en tak til ØK og Ebbe Muncks mindefond, der havde stillet midlerne til rådighed. Jakob Jensen gav på stående fod lokalet navnet Prins Georg-salen.

Man sang derefter »En lærke letted«. Og så tog forstander Emmy Reitoft ordet og takkede for gaverne og lovede at holde Prins Georgs minde i ære. Derefter blev der budt på forfriskninger til alle. Og det var ventet, at Dronning Ingrid derefter ville tage afsked. Men Dronningen tog sig tid til at hilde på mange af husets beboere, især de gamle modstandsfolk, og der va venlige ord til alle.

Derefter var der festmiddag, og en hyggepianist underholdt imens. Ligeledes efter traditionen blev der uddelt vin og blomster til de af personalet, der nu havde været ansat i 10 år. Der var 4 denne gang.

Der var også en flaske vin til alle, der havde været ansat i mere end 10 år. Det blev til 34 personer. Det siger lidt om Bernadottegården som arbejdsplads.

Bagefter var der kaffe, og sangbøgerne blev flittigt benyttet. En dag, vi alle sent vil glemme.

J.J.

Runde dage

ved
Poul Nielsen

(15/11-30/11 se blad 5)

Ernst Verner Petersen, Aster svænget 9, 4261 Dalmose (Buchenwald) 70 år 1. december.

Orla Nielsen, Slåenvej 7, 8700 Horsens, 65 år 2. december.

Runa Olsen, Infanterivej 7, 8900 Randers, 75 år 3. december.

Erik Carl Madsen, Akacievej 20, 2830 Virum (Buchenwald) 70 år 4. december.

Kamma Krogh Nielsen, Gl. Hasserisvej 86, 9000 Aalborg, 65 år 5. december.

Kyung Sook Andersen, Solbakken 7, Visse, 9000 Aalborg SØ, 60 år 5. december.

Karen Jensen, Bremensgade 62, 2300 Københacn S, 80 år 6. december.

John Strange, Kildekrogen 7, 2860 Søborg (Buchenwald), 75 år 6. december.

Kurt Duch Pedersen, Hellerupvej 84, 2900 Hellerup, 70 år 7. december.

Kjell Ove Hansen, Bredagervej 32, 2770 Kastrup, 65 år 11. december.

Poul Sabroe, Langdraget 423, 3250 Gilleleje, 65 år 11. december.

Erik I. Erlund, Skovringen 3, Trørød, 2950 Vedbæk, 70 år 12. december.

Hans Fauling, Nansensgade 74,2., 1366 København K, 70 år 12. december.

Poul Asmussen, Kulsviertofte 5, 2800 Lyngby, 70 år 13. december.

Erna Georgsen, Stationsvej 75, 9400 Nørresundby, 75 år 15. december.

Eigil H. Larsens Eftf.
v/P. Juul (k-z. 67.975)

St. Strandstræde 11 (v/ Kongens Nytorv)	Flagfabrik	1255 København K Telf. 01 11 07 87
--	-------------------	---------------------------------------

Jens Birch, Ved Linden 5,4.t.h., 2300 København S (Buchenwald), 70 år 16. december.

Keld Schieck, Brandholmsalle 7 C, 2610 Rødovre (Nuengamme 68.394), 65 år 17. december.

U. Sejshede, Hardenbergvej 4, 2500 Valby (Buchenwald), 80 år 17. december.

Helge Vald. Henningsen, Smallegade 34,3.th., 2000 Frederiksberg (Buchenwald), 75 år 19. december.

Erik Sass Petersen, Rådhusvænget 53, 2770 Kastrup, 65 år 20. december.

Eigil Buch, Gribskovvej 11,1., 2100 København Ø (Stutt-hof), 75 år 20. december.

Ebbe Lundholt, Anholtvej 5, 7000 Fredericia, 65 år 21. december.

Elly Jørgensen, Ordrupvej 63 A, 2920 Charlottenlund, 70 år 22. december.

Villy Kjestrup, Honorévej 36, 7000 Fredericia, 75 år 25. december.

John Konge, Torsvang 9, 2800 Lyngby, 70 år 27. december.

Holger Petersen, Lollandsgade 2, 9700 Brønderslev, 70 år 31. december.

Kirsten Hansen, Nygade 5, 4793 Bogø By, 60 år 31. december.

Forsinkede fødselsdags-hilsener

Jacob Gorm Pedersen, Vinkelvej 12 B, 2800 Lyngby, 75 år 21. oktober.

Frants Blicher Hansen, Bjerrevej 70, 8700 Horsens, 80 år 21. juli.

Rettelse

Arne Hedegaard Rasmusens fangenummer i Neuen-gamme var 69.031 og ikke som oplyst i bladet for okt. 1989 60.453.

RAHBEKFISK

(P. RAHBEK HANSEN) A/S
FILLET FACTORY COLD STORE & FREEZING PLANT
DK-7000 FREDERICIA . DENMARK

Om 30 års kammerat- skabshjælp

Kai Wadsbach

Den 28. oktober 1989 var det 30 år, siden Kai fandt ud af, at mange KZ-fanger og modstandsfolk havde økonomisk hjælp behov.

Han begyndte at opøge kammeraterne og fik startet en erstatningssag, og det blev til et stort arbejde, han i alle disse år har gjort.

Kai kender selv KZ-lejrene indefra og ved, at et ophold dér betød meget for de hjemvendte at få en hjælpende hånd.

Det hele startede i det små i en 2-værelses lejlighed, hvor hans kone Putte lavede kaffe i det uendelige til de mange ventende. Det var arbejdsdage på mange timer, for når alle var ekspederet, skulle sagerne skrives og afsendes til sikringsstyrelsen.

Tiden gik, og han fik kontor i Københavns-afdelingen, og senere blev der oprettet afdelinger over hele landet, i dag er der 8. Det er jo givetvis umuligt for én mand at klare hele landet, selv om han hedder Kai Wadsbach.

Efter nogle år i Københavns-afdelingen brød Kai ud og startede Omegnsafdelingen, som i dag fungerer perfekt og forøvrigt har 10 års jubilæum 10. november 1990.

Alle sager i Omegnsafdelingen er journaliseret, og foreningen tæller i dag små 500 medlemmer. Selvfølgelig er der i dag ikke så mange nye sager, men Kai kontakter de, der har mulighed for genrejsning og forhøjet rente.

Der er nu gået 30 år fra den spæde begyndelse, og alle har vi nået skelsår og alder, hvilket mange sikkert mærker, selv Kai.

For et par år siden måtte han tage en pause på 5 måneder, men han kom atter i gang på halv kraft på kontoret. Desværre er der nu atter lidt vrøvl med systemet, som jo er slidt, men han følger med i forretningsgangen, og jeg er i daglig kontakt med ham.

Kære Kai. Jeg er sikker på, at jeg har alle, der kender dig, med mig, når vi sender dig vor inderligste tak for det store uselviske arbejde, du har udført for mere end 2000 modstandsfolk.

Vi ønsker dig og din kone alt godt i fremtiden.

På alles vegne
J. Kanding

20 års jubilæum

16. oktober 1989 holdt kon-torchef Anna-Lise Clausen åbent hus på kontoret i Frihedsfondens lokaler på Frederiksberg.

Anledningen var, at Anna-Lise har været ansat 20 år på Frihedsfonden. Det måtte fejres, for hvem ved, om Fonden eksisterer, når det gælder 25-års dagen.

Festtalen blev holdt af formanden for Frihedsfonden Ole Lippmann, der overrakte en gave.

Paul Thygesen takkede også Anna-Lise for godt samarbejde.

Desuden var der gaver fra talrige foreninger og private, ligesom Neuengamme-foreningen brugte anledningen til at overrække Anna-Lise Æresstatuetten. Hun har altid taget godt mod foreningens medlemmer og været dem til stor hjælp, når det kneb.

Blandt gæsterne var beboere fra Bernadottegården i Roskilde, der stolt præsenterede deres nye bus.

Der var dækket op med diverse lækre retter, øl og vin m.v., og mange tidligere fangekammerater fik sig en hyggelig sludder om gamle dage. Alt i alt en dejlig reception, der gav udtryk for, at vi alle står sammen om Fonden.

Tak til Anna-Lise Clausen og hendes personale for deres store arbejde.

VMJ

Manden bag Esbjergsamlingsen

Der er altid et menneske bag et initiativ. I Esbjerg er mennesket bag »Historisk Samling fra Besættelsestiden 1940-45« rektor Palle Schmidt, i en årrække chefen for Esbjerg Seminarium.

Han deltog som ung lærer i Hassers ved Aalborg aktivt i modstandsbevægelsen, bl.a. med organisering af den illegale presse. Efterhånden nåede man op på at distribuere 50.000 illegale blade om måneden i Nordjylland, herunder et så specielt organ som »Fri Vestjysk Fiskeritidende«.

Arbejdet omfattede også fremskaffelse af falske papirer, f.eks. legitimationskort lydende på dæknavn og adgangskort til flyvepladser.

Men i efteråret 1944 måtte Palle Schmidt gå under jorden, og han rejste som kurer mellem Aalborg og København, fortæller dagbladet »Vestkysten«. Under en razzia i København i februar 1945 blev han anholdt af tyskerne, og i dagevis var han i forhør i Shell-huset.

- Mine papirer lydende på Svanholm Nielsen med bopæl i København var tilsyneladende fine, fortæller han. - Jeg blev spurgt, om jeg havde telefon, men det benægtede jeg. Uheldigvis fik den tyske forhørsleder den idé at slå op i telefonbogen, hvor han fandt navnet. Da han ringede op og fik fat i den rigtige Svanholm, blev han helt tosset.

Jeg havde nøglen til en postboks på mig, og selv om jeg havde fået smuglet et brev ud med ordre til at stoppe forsendelserne, fandt tyskerne i boksen et brev med bestilling på 20.000 illegale blade.

Den 21. marts skulle jeg have været for krigsretten, men netop den dag blev Shellhuset bombet af englænderne, og akterne i min sag blev ødelagt. Selv sad jeg i Vestre Fængsel, da bombningen foregik, og her fik jeg derefter lov at sidde i fred til befrielsen.

Illegale bankbokse

Ved siden af det illegale arbejde var Palle Schmidt begyndt at samle dokumenter vedrørende besættelsen og frihedskampen. Under falske navne lejede han 3-4 bankbokse, hvor materialet blev bragt i sikkerhed.

Efter befrielsen blev indsamlingsarbejdet systematiseret, og med hjælp fra venner og bekendte foretog han opkøb hos antikvarboghandlere og bogauktioner.

Et kup blev gjort, da han hørte om et fund på en losseplads af en komplet samling af udenrigsministeriets fortrolige meddelelser til avisernes redaktører. Funderen var interesseret i sjældne norske frimærker, og samlere Palle Schmidt var leveringsdygtig også på det felt, så der foregik en byttehandel.

Esbjergs tidl. byleder i 1944/45 Frants Gertsen, nu bosiddende i Odense, bragte »samlingsen« en varm hilsen fra gamle frihedskæmpere og overrakte en gave til Palle Schmidt.

Zigøjner-besættelse i Neuengamme

En læser har sendt bladet et avisudklip fra en vesttysk avis angående zigøjner-besættelse af området ved den tidligere KZ-lejr Neuengamme.

Følgen af besættelsen har bl.a. været, at Dokumentarhuset, der er oprettet i høj grad ved samarbejde med de internationale fangeorganisationer, har været lukket siden 1. september.

Under nazistyre blev der udryddet ca. 1/2 mill. zigøjnere. Teorien om racehygiejne blev i høj grad anvendt mod zigøjnere såvel som mod jøder. Det skete blandt andet i Neuengamme og i Auschwitz. Hertil kommer, at man i Vesttyskland har meget store problemer med asylsøgere såvel fra østlande som fra 3. lande.

Man har derfor forsøgt at fordele asylanterne i distrikterne. De nuværende besættelse opfylder ikke betingelserne for asyl, og skulle derfor udvises, men da de er statsløse, lader det sig ikke gøre.

De har så nu slået sig ned, netop i det gamle KZ-lejr område, bl.a. for at minde tyskerne om deres ansvar for forfølgelserne, hvorunder så sent som i juli 1944 3000 blev gasset, og natten mellem den 2. og 3. august 1944 yderligere 3000. At overhovedet nogle overlevede skyldes ikke mindst, at den muslimske kirke tog dem under sin beskyttelse, hvor det var muligt.

Af de 25.000 der kom til Auschwitz dræbtes de 20.000.

Zigøjnerne gør nu et desperat forsøg på at gøre opmærksom på deres situation.

På denne baggrund er det naturligvis umådelig svært for det tyske politi at gribe ind, specielt på et gammelt KZ-lejr område.

Formentlig er det bedst i al ro at lade de vesttyske partier finde ud af, hvordan de vil klare hele zigøjner-problemet, specielt i denne tid, hvor de har påtaget sig at optage store antal fra Polen og DDR.

Men der skal ikke herske tvivl om, at Tyskland bør anstrenge sig meget i denne situation, hvor gamle mindelser om forfølgelser nemt kommer op til overfladen.

Gamle fanger føler, at de har et krav på at få Dokumentarhuset og KZ-området i øvrigt beskyttet som fredhelligt i kraft af sin kirkegårds lignende status.

Amicale Internationale de Neuengamme har derfor på et møde den 25. september sendt en anmodning til Hamborgs borgmester om at drage omsorg for en human løsning på det vanskelige problem.

V.M.J.

Dokumentarhus i Neuengamme atter åbnet

Mandag den 2. oktober kl. 9.30 stormede politiet det område ved Neuengamme, hvor zigøjnerne havde slået sig ned.

Der var sket det, at zigøjnerne havde gennembrudt en port ind til det gamle teglværk, der imidlertid står under Denkmalschutz, og det vil jo sige, at det er fredet. Derved følte Hamborgs kulturmyndigheder, at det nu var deres kompetence at give ordre til politiaktion.

Under forhandlinger med zigøjnernes leder blev denne pludselig trukket ind i teglværket, og porten blev låst.

Da der sivede røg ud, trængte politiet ind og konstaterede, at man inde i hallen havde anvendt ituslående døre og andet materiale til et bål og havde overhældt det med benzin. Det blev påstået, at hensigten var at brænde lederen på bålet.

Politi og brandvæsen forhindrede dette, og der var kørt 4 busser op til væktransport af zigøjnerne. 70 af dem

Hilsen fra Husum

Rektor Uwe Koch, Siemonsen-skolen i Husum, skriver til os: For mig var den 1. september 1989 med Hans Christian Rasmussens beretning om lidelserne i KZ-udelejren Schweising en mindeværdig dag.

For skoledrengene og for pigerne var det en gribende historieundervisning, der forhåbentlig vil få den eftervirkning, at de, som oplevede den, vil få et bidrag til, at freden blandt mennesker vinder sejr henover mure og grænser.

Min fulde beundring og højagtelse gælder Hans Chr. Rasmussen: Hvorfra tager han den kraft til i dag sådan uden had at kunne tale om hin frygtelige tid og over lidelserne.

Han har der overtaget en vigtig og god opgave overfor ungdommen.

Indefrosne dyrtids- portioner

Kammerater, der har indefrosne dyrtidsportioner fra perioden 1/9 1977 - 79 kan få disse penge udbetalt ved henvendelse til Dyrtidsfonden, ATP huset, 3400 Hillerød, tlf. 48 24 11 00.

Pengene udbetales automatisk, når man fylder 67 år. Ellers er det bare en opringing. Og hvis du er i tvivl, så ring og spørg. De er så flinke.

Med venlig hilsen
Jakob Jensen,
3230 Græsted

Forhøjet hædersgave

I anledning af 45 års dagen den 5. maj 1990 for Danmarks befrielse foreslår regeringen, at der sker en klækkelig forhøjelse af de skattefrie hædersgaver, der ifølge loven udbetales til ca. 5700 mennesker, der blev særlig hårdt ramt i forbindelse med Anden Verdenskrig.

Det nye lovforslag, der blev fremsat af socialminister Aase Olesen (R) i oktober, betyder, at hædersgaverne med virkning fra den 1. april 1990 hæves med 1200 kr. til 5400 skattefrie kroner årligt. Hædersgavemodtagere, der af helbredsmæssige grunde får førtidspension, kommer med et ekstra tillæg på 1800 kr. op på 7200 kr. årligt.

Det vil koste staten ca. 6,8 mio. kr. årligt i merudgifter, fremgår det af lovforslaget.

Den erstatning, som staten stadig yder for ulykkestilfælde på havet som følge af krigsbegivenhederne under Første Verdenskrig, foreslås i lovforslaget opreguleret på lige fod med hædersgaverne.

V.M.J.

Odense under besættelsen 1940-45 gav os 7000 betonanlæg

Mere materiale ønskes, inden det er for sent

Initiativgruppen, der består af 3 tidligere modstandsmænd, Erling Frederiksen, Kristian Hansen og Børge Poulsen, samt museumsinspektør Ervin Nielsen, skolekonsulent Karsten Henningsen, arkivar Jørgen Thomsen, cand.phil. Claus Øgendahl, havde taget det prisværdige initiativ at indkalde til pressemøde på Brandts Klædefabrik - det lokale kulturcenter - om besættelsestiden 1940-45.

Der var 15 pressefolk til stede, fra de betydende dagblade og ligeledes var lokalt tv repræsenteret. Efter en kort indledning af en repræsentant fra Brandts Klædefabrik fik Børge Poulsen ordet.

Han sagde: »Det er i tolvte time, vi får samlet besættelsestidens materiale sammen, for hvis vi ikke skynder os, går meget tabt.«

Gruppen henviser til, at kun en trediedel af den nuværende befolkning har oplevet besættelsestiden, og dag for

dag forsvinder vigtigt kilde-materiale. Vi vil godt bevare noget for eftertiden.

Odense spillede trods alt en central rolle under krigen, men det er meget lidt, byen har fokuseret på den del af sin historie. Vi ved næsten mere om middelalderen, end om hvad der er foregået de sidste 100 år.

Børge Poulsen ønsker ud over omtale af initiativet, at vore modstandsblade prøver ved omtale særligt at henvende sig til pårørende, familie, venner og hvem der ellers ved noget om de 20 fanger, som modstandsbevægelsen fik fri i Nyborg Statsfængsel i februar 1945.

Al henvendelse sker til Lokalhistorisk afdeling på Odense Centralbibliotek, Klosterbakken 2, 5000 Odense C. Tlf. 66-13 13 72, lokal 4428.

Kaj Christensen

Lokalred. af
»Frihedskampen«

Nedkastnings folk til Rebild den 5. maj 1990

Allerede nu bør alle gamle modstandsfolk og især dem, der beskæftigede sig med faldskærmsforsyningerne fra England, sætte kryds ved den 5. maj 1990.

På 45-årsdagen for Danmarks befrielse afsløres i Rebild National Park en mindesten for de 69 allierede flyvere, der omkom under operationer, som under anden verdenskrig skulle forsyne den danske modstandsbevægelse med våben og sprængstoffer.

De allierede gennemførte i løbet af årene 1943-45 470 operationer til modstandsbevægelsen i Danmark. Royal Air Force forestod de to trediedele og US Air Force den ene trediedel af flyvningerne. 17 RAF-maskiner og 1 amerikansk Liberator forulykkede.

Initiativet til at sætte en mindesten for de faldne er taget af Flemming Juncker,

Toldstrup, Svend Truelsen, Ole Lippmann og Jørgen Hæstrup, og chefen for Dronningens Adjudantskab, oberst H.W. Gram, forestår koordineringen af arbejdet.

For et par år siden stødte arbejderne for Naturgas-Syd på en hindring i jorden på Else og Ewald Wetter Larsens ejendom i Bjerre, syd for Horsens. Det viste sig at være en fem tons tung bautasten, som gårdejerparret med billiggelse fra Nationalmuseet nu har stillet til rådighed. Sten- og billedhugger L. Gudnason i Give er ved at klargøre den 3 meter høje sten, og i Rebild laver entreprenør Asger Enggaard det nødvendige fundament. Inskriptionen forfattes af Toldstrup.

Ved stenens fod anbringes en bronzeplyade med navnene på de 60 omkomne flyvere.

Eig.

Tyskerbunker bliver museum

Den tyske krigshistorie i nordjylland får til sommer sit eget museum i Frederikshavn. I en af de mange bunkere, som indgik i byens befæstning.

I forvejen har Bangsbo Museum i Frederikshavn en af landets største udstillinger om besættelsestiden.

- Men den side af historien, vi nu tager op, har hidtil været tabu. Besættelsestidens historikere har koncentreret sig om modstandsbevægelsen, civilbefolkningens levevilkår og den alierede krigsindsats, siger museumsinspektør Per Ole Schovsbo, Bangsbo Museum, i en samtale med Aalborg Stiftstidende.

- Fortielserne af en del af historien er frustrerende for os fra efterkrigstiden. Krigen var netop ikke skygeboksning. Det er afgørende for forståelsen også af modstandsbevægelsen at vide, hvem dens modstander var. Derfor er det vigtigt at kende arbejdsbetingelserne i besættelseshæren og vide, hvordan de virkede på den tyske soldat.

Miljøministeriets Fortidsmindekontor har indledt registrering af de cirka 7000 betonanlæg fra krigen. Mange frivillige har hjulpet med arbejdet, som formentlig bliver indstillet næste år uden at være færdigt. Der er ikke penge til at fortsætte.

Militært knudepunkt

Frederikshavn havde stor strategisk betydning som udskibningssted for tyske tropper og militært isenkram til Norge under Anden Verdenskrig. I perioder har 10.000-12.000 tyske soldater opholdt sig i byen - de fleste i transit til eller fra Norge. Men både den tyske hær, flåden og Luftwaffe havde permanent betydelige styrker i byen.

Frederikshavn var stærkt beskyttet, især mod allierede luftangreb. De var planlagt,

men blev aldrig udført. Havnen var beskyttet af tre kanonstillinger i en ring om byen. Det ene lå på den lille ø Deget, de to andre nord og syd for byen.

I Frederikshavn har museet valgt i første omgang at genskabe ildledelsesbunkeren - kommandocentralen - i Batteri Nord. I den boede omkring 35 mand forholdsvis bekvemt. De havde strøm, varmt vand, vandskyllende toilet og ventilation.

Det er disse soldaters hverdag, som skal formidles til besøgende fra næste sommer. I stedet for den anonyme grå beton vil de opleve rum med gulmalede eller træbeklædte vægge, soverum med køjer og skabe, telefoner, maskinrum med nødstrømsanlæg og nervecentret i hele batteriet - kommandorummet, hvorfra de fire luftværnskanoners indsats blev styret.

Ildledelsesbunkeren er på cirka 200 kvadratmeter. Ialt indgik 14 bunkere og fem maskingeværstillinger i forsvarsanlægget Batteri Nord.

Ofrene i Ladelund mindes

Søndag den 19. november mindes i Ladelund, lige syd for grænsen, de, der blev ofre for den specielle nazi-kultur, der udfoldede sig i KZ-lejren i Ladelund.

Dagen begynder med gudstjeneste i Ladelund kirke, der bærer navnet Sct. Petri kirke. Derefter er der nedlæggelse af kranse ved mindestedet for ofrene fra lejren.

Stævnet slutter med middag i gæstgivergården Carl- sen.

Vort blad vil være repræsenteret af Hans Chr. Rasmussen, der selv er tidligere fange fra Schwesing-lejren. Han nedlægger en kranse fra Kammeraternes Hjælpefond.

F-k.

Gratis arrangementer i november:

Hver søndag kl. 13: »Besættelsestiden i Danmark«. Gratis omvisning.

Den 12/11 ved Camilla Nielsen

Den 19/11 ved Jørgen Helstrup

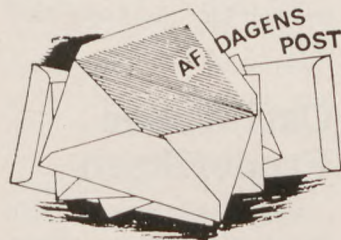
Den 26/11 ved Andreas Pedersen

Filmforevisninger Gratis adgang:

Søndag den 19/11 kl. 14.30:
»Hitlers fødselsdag 20/4-1939«. Tysk propagandafilm.

Daglige åbningstider:

Tirsdag-lørdag 11-15
Søndag 11-16
Mandag lukket

Gode ven

Ifølge en artikel i vort blad ser jeg, at du efterlyser flere eksempler på lejrsproget i KZ-lejrene. Her er et:

»Nicht Essen - nicht Rabbotti!« (intet at spise - intet arbejde!) - en blanding af tysk og russisk.

Da vi danskere kom til Versen ved Meppen, og skulle grave skyttegrave, gik vi nok for hårdt til sagen, for vore russiske kammerater gik rundt og slog os på skuldrene og sagde disse ord til os, og det blev efterhånden et almindeligt udtryk i denne lejr.

Med hilsen

Jens M. Sørensen

(svigerfar) 60.893

Dreyersvej 23, Kolding

Datobestemte artikler kommer først

Af og til får vi henvendelser om artikler og lignende fra bladets læsere, f.eks. når disse ikke straks kommer i bladet.

Det kan derfor være relevant at præcisere, at først og fremmest forsøger vi at få datobestemte artikler med. Men der er et hensyn at tage til sideantallet, der bl.a. har indflydelse på porto- og trykudgifterne. Dernæst er det som regel ikke hensigtsmæssigt at bringe flere artikler om samme emne i samme blad.

Endelig er der bestemte tidsfrister for indsendt stof, og de kan ikke overskrides af hensyn til trykkeriet.

Det er baggrunden for, at udvælgelsen foregår, som den gør - og den lyder da letforståelig.

Red.

Vi gav hinanden det løfte, at mindes og ære dem, der døde for det, vi ville og ikke kom med os hjem.

Vi lovede, at vi ville række deres kære en hjælpende hånd, og derfor dannede vi dengang Kammeraternes Hjælpesfond.

19. september 1989

Den 19. september kl. 9.30 indledte vi dagen med kransedlægninger, først ved monumentet på Bispebjerg kirkegård, og derefter ved mindevæggen og ved grev Folke Bernadottes mindevæg på politigården.

Om aftenen havde vi indkaldt til stiftelsesfest for medlemmer med pårørende, og vi havde igen den glæde, at en lang række af vore medlemmer mødte op.

Formanden bød velkommen, og efter en velkomstdrink gik selskabet til bords, hvor den udmærkede mad og de tilhørende vine blev nydt, og efterhånden skabtes der en meget fin stemning.

Under middagen fortalte Hans Andersen beretninger om, hvad der skete i forbindelse med Paris' befrielse, da 2. verdenskrig nærmede sig afslutningen.

Flere andre havde kortere indlæg, og specielt var det meget populært, at flere damer havde ordet, og alle ud-

trykte begejstring over klubbens stadige trivsel.

Efter middagen serveredes kaffe og småkager, og derefter gik dansen lystigt til Knud Vognsens gode musik, indtil kl. 23.30, hvor festen sluttede.

Vores konklusion vedrørende festen må være, at den var en succes, hvor alle havde det rart i kammeratligt lag og morede sig dejligt, hvilket alt sammen er opfordrende til, at lignende fester afholdes fremover, så længe der er så stor interesse derfor.

Tak, fordi I mødte med godt humør.

GA.

Ande- og flæskespil

Onsdag den 29. november, kl. 19.30 afholder Buchenwaldklubben igen sit årlige ande- og flæskespil.

Det afholdes i kantinen, politistation 3, Bellahøj.

Spillet afvikles under de sædvanlige former, og det må efterhånden være overflødigt at minde om de mange fine gevinster, og der er som sædvanlig »fuld gevinst« til alle med banko i de ordinære spil.

Medlemmer med pårørende og kammerater fra andre fangeforeninger er velkomne. Reserver dagen - og mød op til en festlig aften i kammeratligt samvær.

BESTYRELSEN

Gutenberghus

Besøg i Hvidsten og Hadsund

I dagene 18.-22. september 1989 afholdt Dachau-Klubben en efterårstur til det nordjyske.

Turen udgik fra Bernadottegården i Roskilde med ca. 30 deltagere. Vi var tre fra det sydjyske, der sluttede os til i Århus, hvor »4. maj bussen« ventede. Vi kørte derefter til Rebild Bakker, hvor vi blev indkvarteret på vandrerhjemmet.

Der var arrangeret tur, blandt andet til Hvidsten, hvor vi nedlagde blomster ved mindestenen, efter at Poul Nielsen havde holdt en kort tale. Derefter spisning på den kendte »Hvidsten Kro«.

En hel dag blev brugt til et besøg på Nordsømuseum i Hirtshals, hvilket var en stor oplevelse for os.

Vi besøgte også Bernadottegården i Hadsund, og det glædede os at se, hvor hyggeligt beboerne havde det. Om aftenen festede vi sammen med det flinke personale og beboerne.

Jeg vil takke bestyrelsen for en dejlig og veltilrettelagt tur, samt de øvrige deltagere for det gode kammeratskab, der herskede.

En særlig tak til vor flinke chauffør, Robert Mangaard, der foruden at køre bussen, også virkede som guide, så vi altid vidste, hvor vi var.

Jeg vil her benytte lejligheden til at lægge et godt ord ind for »4. Maj bussen«, og den forening, der står bag denne. Al henvendelse om evt. at låne den kan ske til vor kammerat Gunni Nielsen, Vesterbrogade 21, 7200 Grindsted. Tlf. 75-32 16 77.

Niels Gravengaard
Fredericia

Læs også side 142

LANDSFORENINGEN GESTAPOFANGERNE

Højtideligheden i Mindelunden

Juleaften i Mindelunden foregår efter denne minutplan:

Kl. 16.00 Hjemmeværnet trækker op langs gravene og Mindemuren.

Kl. 16.05 Med fakter tænder Hjemmeværnet lysene på gravene.

Kl. 16.07 Spejderne lægger blomster på gravene.

Kl. 16.09 Axel Lauritzen byder velkommen.

Kl. 16.11 Studentersangerne synger »Alle træer står så stille«.

Kl. 16.14 Julealen.

Kl. 16.19 Kransenedlægning, og en spejderpige beder »Fadervor«.

Kl. 16.23 Studentersangerne synger »Guds fred med vore døde«.

Kl. 16.26 Axel Lauritzen afslutter højtideligheden, og alle synger sammen med Studentersangerne »Altid frejdig«.

Århus afd.:

Besøg i Bernadottegården i Hadsund

Vort besøg på Bernadottegården i Hadsund er i år fastlagt til den 28. november. Vi plejer at have en meget hyggelig eftermiddag sammen med beboerne, som venter os med kaffe og kage. Vi tager blomster med, og vi håber at se mange af vore medlemmer.

Der er arrangeret fælles bustransport med afgang fra Musikhuset i Århus tirsdag den 28. november kl. 13.00, fra Randers rutebilstation kl. 13.30. Hjemkomst til Musikhuset i Århus ca. kl. 18.00.

Pris for transport ca. kr. 40. Kaffe med brød ca. kr. 25.

Tilmelding senest onsdag den 22. til et af nedenstående telefonnumre.

Jule-sammenkomst

I december måned - den 17/12 mødes vi til kransenedlægning med efterfølgende sammenkomst på Egå Marina.

Igen i år mødes vi kl. 10.45 ved Søfolkenes mindesmærke, hvorfra vi kører til korset på Bispetorv kl. 11.00. Turen fortsætter - som tidligere år - til Vestre Kirkegård, 4. Maj Kollegiet og til sidst Skæring Hede.

Efter højtideligheden mødes vi på Egå Marina, hvor vi får en let juleanretning. Prisen herfor er ca. 75 kr. Da restauranten gerne vil servere hurtigt for os, beder vi om besked med hensyn til denne anretning. Også til et af nedenstående telefonnumre.

Højbjerg blandede kor har også i år lovet at komme og underholde os med deres dejlige sange, og Strange Garset fra Ebeltoft har givet tilsagn om et foredrag.

Vi håber på stor tilslutning, så vi alle kan få lejlighed til at ønske hinanden »glædelig jul«.

Tilmeldinger:

Edith Johansen, tlf. 86 26 15 19

Kristian Sørensen, tlf. 86 27 24 81

Beth Thorsen, tlf. 86 36 50 82

Randers Afdeling:

Der afholdes det traditionelle, hyggelige julemøde i fælleshuset, Møllevvej 85, den 7. december 1989 kl. 19.00.

Kransenedlægning på Nordre Kirkegård, den 17. december 1989 - kl. 14.00.

MINDEORD

Christian Vilhelm Hagens

Landsretssagfører Christian Vilhelm Hagens, blev 83 år.

Han var kendt for at være meget kritisk over for systemet, ikke mindst i forbindelse med retsopgøret efter krigen. Han kom fra en borgerlig familie, men meldte sig under Den anden Verdenskrig ind i DKP.

Han var aktiv i modstandskampen og fungerede i 1945-48 som justitsministeriets anklager i landdsforræderisager. Det gav ham en god indsigt i hele retsopgøret og fik ham til at tale om opgørets slagside: de største kom til sidst og slap derfor billigst.

To sager i efterkrigstiden var i særlig grad med til at gøre C.V. Hagens landskendt. Den første var rigsadvokatens injuriersag mod Land og Folk. Bladets chefredaktør, Børge Houmann, anklagede rigsadvokaten for embedsmisbrug og korrupsion, fordi han frafaldt tiltalen for værnemageri mod arbejdsgiverforeningens formand. Sagen endte med, at Houmann måtte i fængsel, og Land og Folk måtte betale erstatning.

I halvtresserne kom han igen i begivenhedernes centrum i forbindelse med den såkaldte Hjalf-sag. Land og Folk havde i en række artikler beskyldt general Viggo Hjalf for at have snydt modstandsgrupperne ved at gemme våben, der var tiltænkt modstandsfolkene. Også denne sag tabte bladet, men Viggo Hjalf blev afsat som hærchef.

Carl Weber Frederiksen

Handelsoverlærer Carl Weber Frederiksen, Odense, blev 65 år. Han var fra Vestjylland og blev efter sin studietid i Århus involveret i modstandskampen.

Efter befrielsen uddannede han sig til lærer og var i nogle år i Nr. Alslev på Lolland, indtil han kom til Odense, hvor han bl.a. underviste på Gierskings realskole.

A. J. Jørgensen (Åbo)

Oberst A. J. Jørgensen, Lemvigvej 67, Aalborg, blev 83 år.

Åbo er det navn, han var kendt under, og det hænger sammen med hans indsats under modstandskampen. Det var hans dækningsnavn, da han i 1945 blev Aalborgs illegale og

efter befrielsen legale byleder.

A. J. Jørgensen voksede op i Ringkøbing, hvor han fik en uddannelse i trælastbranchen. Efter værnepligten uddannedes han til sekondløjtnant i artilleriet. 1930 blev han ansat ved politiet i København og rykkede fire år efter ind hos kriminalpolitiet i Horsens, hvor han sluttede karrieren som overbetjent, skriver »Aalborg Stiftstidende«.

Men i de sidste år af besættelsen så politiet ikke meget til ham. Han blev dybt involveret i modstandsbevægelsen som organisator og igangsætter. På et tidspunkt var han byleder i Grenaa, inden han blev Aalborgs byleder.

Åbo var en dygtig og uforfærdet modstandsmand. Mindre kendt er den indsats han øvede på befrielsesaftenen, da han via lensgreve Schimmelmann på Lindensborg kontaktede dennes broder, oberst Schimmelmann, der var værnemagtens kommandant i Aalborg. Åbo formåede den tyske oberst til at holde sit mandskab inde i garnisonen, og overlade modstandsbevægelsen det praktiske arbejde. Derved forebyggede Åbo det blodbad, som man oplevede andre steder, hvor tyske soldater og modstandsfolk kom i åben kamp.

I 1949 blev Åbo hjemmevernets første nordjyske regionsleder, og udnævntes til oberstløjtnant og siden til oberst. Her øvede han sin anden store indsats. Den sidste - og den der gav hans alderdom indhold - var formandskabet i Foreningen af Erhvervshæm-

mede fra Frihedskampen. Han blev kommandør af Dannebrog og hædredes tillige med hjemmevernets for-tjenstmedalje og tilsvarende medalje fra norsk og svensk hjemmevern.

Åbo var et kontant, men stilfærdigt og beskedent menneske, der uden mange ord ydede et stort hjælpearbejde. Han mistede sin hustru for nogle år siden og efterlader tre døtre og to sønner.

Arne Larsen

Fhv. statsrevisor og folketingsmedlem Arne Larsen, Naboløs 4, København, blev 72 år.

Arne Larsen arbejdede i mange år i den kommunistiske ungdomsbevægelse og derefter i Danmarks Kommunistiske Parti indtil splittelsen i 1958, da han forlod partiet og var med til at stifte SF. Han fik plads i partiets hovedbestyrelse og var 1960-73 medlem af Folketinget for SF.

I 1966 blev han sekretær i Folketinget, og 1972-85 var han statsrevisor, de sidste ni år som formand for statsrevisorerne. Arne Larsen arbejdede som bud og fabriksarbejder i 1930'erne og som jord- og betonarbejder i seks år efter Anden Verdenskrig, inden han blev ansat ved Københavns Sporveje i 1953.

Han deltog aktivt i modstandsbevægelsen under krigen.

Ulrik Uhrskov

Filminstruktør, biografefjer og forfatter Ulrik Uhrskov, blev 73 år.

Ulrik Uhrskov var i sine unge år ansat på politikontoret i Silkeborg, bl.a. under besættelsen, og han deltog som aktiv i modstandsbevægelsen.

Siden kom han ind i filmbranchen og nåede at lave flere film, før han i 1963 overtog en af de mest betydelige omegnsbiografer ved København, nemlig Repriseteatret i Holte. Han skabte her en visionær biograf med et højt kunstnerisk niveau, som flere større biografer siden har for-søgt at leve op til.

BØGER

Gunnar Dyrberg

En Holger Danske-pioners erindringer

Gunnar Dyrberg:

»Kom maj....«

232 sider 225.- kr.

Samlerens Forlag

Gunnar Dyrberg, 68 år, fhv. underdirektør i Den danske Bank, engang H.D.-pioner

Cand.polit. Gunnar Dyrberg, mange år underdirektør i Den danske Bank, var som ung en fremtrædende modstandsmand. Ja, egentlig er han og programsekretær i Danmarks Radio Bob Ram-sing de to eneste, som nu er tilbage af organisationen Holger Danskes første grund-læggende kuld. Det skrev de for en årrække siden en bog sammen om »De illegale« under mærket »Bob Herman«.

Og nu på det sidste har Gunnar Dyrberg så valgt at publicere sine dagbogsnotater fra 4.5.45 frem til 17. august 1947. Det er skarpe, autentiske betragtninger over krig, besættelse og efterkrigstid. Af en mand, som ikke bare sad tilbagelænet i parkettet, men var med ved fronten til daglig. Fx med nedskydning af stikkere. Nok det værste, man kan sætte et menneske til, skulle jeg tro....

200 likvideringer

G.D. siger selv, han var heldig. Slap usåret gennem det hele, 2 års illegalt arbejde, hvor mange, udsat for de samme hårde ting, højst holdt

et halvt år. Holger Danske påtog sig omkring 50 pct. af stikkerlikvideringerne i Danmark, og af dem var der ca. 400. Og kun ganske få fejltagelser. Men H.D.s egne tab var altså også store. Således ligger der i Mindelunden i Ryvangen 32 HD-folk.

Vi hører om Flammen, Citronen, Gemyse og om fx stikkeren Hammeken.

G.D. nævner endnu engang den kendsgerning at Wilhelm Buhl, statsminister i befrielsesregeringen, var samme person, som i 1942 i radioen opfordrede danskerne til at angive enhver sabotør, man fik nys om. Og nu - efter 5.5.45 - fik piben en anden lyd. Samme person siger: »Vi bøjer hovedet i dyb ærbødighed for alle, der gav deres liv, for at Danmark kunne leve påny som fri nation«.

Ja, man giver G.D. ret i, at vi dengang skulle høre meget. Og det var vel heller ikke underligt, at der skete en del vådeskud i festrusen lige efter 5.5.45. Folk var glade. Og bevægede med Christian X, da han i sin rullestol genåbnede den danske Rigsdag den 9.5.45.

10.5.45 noterede G.D., at utroligt nok er Værløse Flyveplads stadig på tyske hænder. Med 150 ret gode fly. Og en besætning på 1000 mand. Man ville kun overgive sig til englænderne. Så fik G.D. sendt en lille engelsk Spitfire fra Kastrup. Og så var tyskerne i Værløse parat til at nedlægge våbnene....

12.5.45. hører vi, hvor svært det var at skaffe våben til de aktive, mens officers- og ventegrupperne hele tiden bittert nok havde fået rigeligt. Og at G.D. efter 5.5.45 lærer sig selv at køre bil. (Det gjorde flere af mine kammerater selv, endda med kulvogne med anhængere, et par måneder før 5.5.45 i Københavns gader). 23.5.45 noterede G.D., at Hitlers efterfølger som tysk rigskansler, storadmiral Karl Dönitz, og hele hans overkommando stadig går frit rundt på marinekasernen Mørvig ved Flensborg (jævnfør Værløse flyveplads overfor).

20.7.45: Bopa, Holger Dan-

ske m.fl. organisationer hjem-sender nu alle deres styrker. Og HD vil ikke fortsætte som skytteforening eller klub.

Hvorfor er der fangeforeninger?

Må anmelderen minde om, at G.D. nylig ved bogens fremkomst i et interview i Ekstra-bladet bl.a. skal have sagt: »Jeg tror, det ville tjene modstandskampens eftermæle bedst, hvis man ophævede den forening, der hedder »Frihedskampens Veteraner«.

Man kunne spørge, hvorfor udgiver G.D. så selv sine erindringer?

Og dernæst, at uanset det noget pompøse navn »Frihedskampens Veteraner«, så er det vel kun godt, at gamle modstandsfolk har et sted at samles, hvis og når man ønsker det. Vi andre, som var så uheldige at blive taget af Gestapo, vi har jo en række kz-fangeforeninger at søge hen til. Men i Frihedskampens Veteraner ved jeg, at der mødes både »straffede« og »ustraffede« fra dengang, for at sige det kort. Og fangeforeningerne har haft held til at rejse en række erstatnings- og refærdighedssager omkring besættelsen og dens folk.

Tilbage til bogen, som den foreligger. Uanset netop fremførte principielle betragtninger, så synes jeg, det er godt, at G.D. sendte sin dagbog i trykken. Her genopfrisker mange af os noget af stemningen fra 1945 til 47.

Johs. Rasmussen

Hans Sølvhøj: Vær på vagt!

I Hans Sølvhøjs erindrings-bog: »Rødt På Hvidt« kommer han også ind på en bedømmelse af nazismen.

»Den døde ikke i 1945. Den lever i dag. Også hos os. Tit dækker den eller forklæder sig. Men det gør den kun farligere. Vi bør altid være på udkig efter den for at imødegå den i starten. Det var det, der blev forsømt i 1930'rne,« skriver han.

Churchill-Klubben bestod af skoledrengene, men de viste vejen

Den livsfarlige krig. Om nogle drenge under besættelsen 1940-45. Af Knud Pedersen. Nyt nordisk Forlag, 122 sider, ill. 132,50 kr.

Dette er historien om Churchill-Klubben. Den første gruppe, der gik til aktiv modstand, efter at vort land var blevet besat af de nazistiske tropper.

Gruppen blev stiftet af 7 elever fra Aalborg Katedral-skole. Sådant kaldes den stadig som det ældste gymnasium i Aalborg by. Senere blev en elev fra Klostermarks-skolen optaget samt 3 voksne, der arbejdede på Pedershåb Maskinfabrik i Brønderslev, få kilometer fra Aalborg.

De to af drengene havde i Odense oplevet sagsforløbet af en dansk undersøgelse omkring den begivenhed, at en telefonledning var blevet afbrudt. De to var præstesønner, og da faderen fik embede i Aalborg, flyttedes hjemmet dertil med bopæl i det, man i byen i dag kalder klosteret. Her havde der i gamle dage været et rigtigt kloster og senere byens latinske skole. Gen-

nem nyere tid tjener bygnin-gerne som alderdomshjem med tilhørende kirke og præstebolig.

Vrede over dansk valenhed

Drengene var vrede over den officielle danske reaktion overfor besættelsesmagten. De fandt den uværdig. Deres svar var et klart nej til tyskerne, for de ønskede norske tilstande, og dette argument blev ledetråden for alle deres aktiviteter.

Kort tid før juleferien 1941 dannede drengene Churchill-Klubben, og der var enighed om målet, nemlig at organisere modstand mod de tyske besættelsestropper. De ville have våben, og det første, de skaffede sig, var en karabin, der hang indenfor vinduet i en tysk soldaterbarak. Tre drenge stjal den, mens en tysk soldat pudsede vinduer i nærheden. De fik den baksat hjem ved fælles anstrengelser.

Den næste indsats var erobringen af et bælte med en bajonet, der hang inde i førerkabinen. Drengene forsvandt

skyndsomt, mens den tyske soldat var travlt optaget af at bruge startsvinet.

Efterhånden lå der på kirkeloftet ved Stiftshospitalet et helt lager af stjalne våben o.l.: karabiner, pistoler, maskinpistoler, røgbomber, ammunition og sprængstof.

Skydeøvelser på kirkeloftet

Skydeøvelserne holdt de på loftet, når der var gudstjenester, og mens kirkeorglet bruste.

Engang ødelagde de en tysk jernbanevogn, der indeholdt vinger til fly samt tegninger, og de havde den frækhed at stille sig op som tilskuere, da brandvæsenet rykkede frem til slukningsarbejdet.

Men selvfølgelig måtte det gå galt en skønne dag, og det skete i begyndelsen af maj 1942. Drengene blev anholdt, og de fik halvandet til fem års fængsel, og skolens rektor måtte fratræde sit embede.

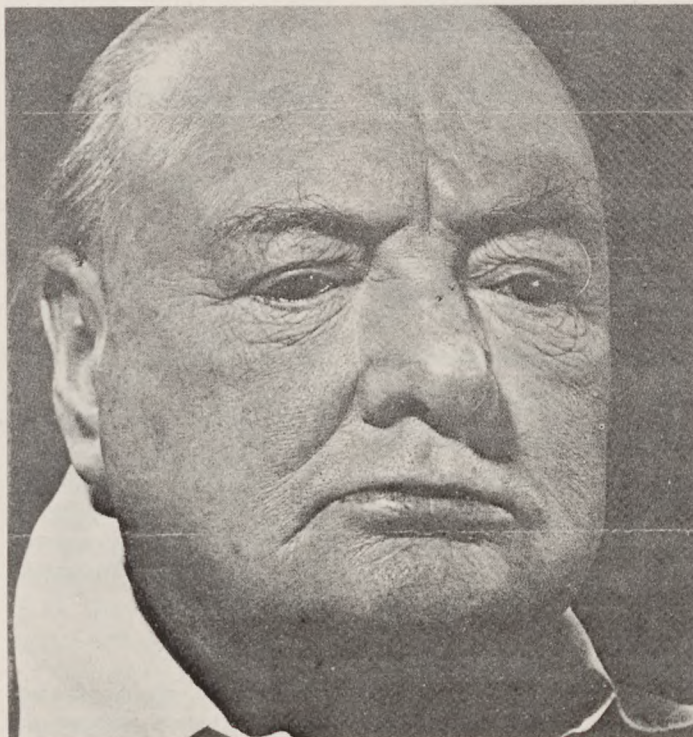
Savede jerntræmmerne over i vinduerne

I fængslet ophørte drengene ikke med at være aktive. De savede jerntræmmerne over i cellerne, sneg sig ud om natten og udøvede sabotage på tyske biler. De besøgte også deres forældre, og det skete efterhånden 19 gange. Under en luftalarm blev drengene taget, og da de ikke havde legitimationspapirer, blev de arresteret. De fik nu domme på 5, 15 eller 20 års fængsel.

Den foreliggende udgave af bogen er især beregnet til brug i skolerne i undervisningen i dansk, historie og samtidsorientering. En del breve fra fængslerne er gengivet, og de vil være velegnede som oplæg til en debat blandt store elever om berettigelsen og værdien af indespærring i et fængsel.

Der er givet anvisning på arbejdsopgaver, og der er opfordring til eleverne om at lave et situationsspil.

F.k.

I krig: bestluksomhed - I nederlag: trods - I sejr: storsind - I fred: god vilje - kort sagt Winston Churchill, der gav klubben navn.

Folkemord og Korstog

Martin Evald Jensen har i en bog, udkommet hos ATTIKA søgt at samle diverse udsagt fra kendte og mindre kendte historie-skrivere og kaldt den

Folkemord og Korstog 135 sider, 130 kr.

Hensigten med bogen er dels at belyse baggrunden for 2. verdenskrig, dels at advare ordi fascismen fortsat er en fare.

Med forfatterens baggrund er det naturligt, at en stor del af bogen kommer til at virke som et forsvar for nogle af de sovjetiske handlinger, nutiden står uforstående over for. Det gælder ikke-angrebsspagten med Nazityskland, og det gælder Finlandskrigen.

Skæbnen har villet, at netop nu, hvor bogen er fremme,

får vi gang på gang dokumentation for, hvor lidt man kan stole på selv officielle dokumenter.

Katyn-tragedien vil være et tilstrækkeligt eksempel.

For en udenforstående vil det derfor være sådan, at bogen opfrisker mange episoder, der måske var gået i glemmebogen. Men at dens vigtigste budskab - måske mod forfatterens intention - bliver en understregning af, hvor vigtigt det er, at journalister og senere historikere får fri adgang til at belyse alle kilder ikke mindst i så vigtig en sag, som når det drejer sig om krig og fred.

VMJ

retninger, som netop gennem deres umiddelbarhed givet et ægte indtryk af den omgangsform, som var gængs i de bevægede dage, men som ville ryste den danske retsbevidsthed i sin grundvold, hvis den blev bragt til anvendelse i dagens Danmark.

For dem, der gerne vil sætte sig ind i de følelser og stemninger, der beherskede ungdommen i de sidste bevægede krigsår, er bogen et fund. Den tjener som et særdeles værdifuldt supplement til de mere officielle beretninger og den samtidshistoriekrivning, som allerede er blevet offentliggjort.

Brigadeforeningen skal have tak for det initiativ, som denne bog er udtryk for og for den opfølgende historiekrivning og indsamling af dokumentation, som bogen måske kan give anledning til.

Thi der er helt klart fortsat værdier at hente i de mange beretninger, så forskellige de end er. Som det var blandt de, der sad fangne i Frøslevlej-

ren, og som det vel også var blandt modstandsbevægelsens folk i den udstrækning, de overhovedet kendte hinanden, så var der også to ting, der prægede Den Danske Brigade.

Menig Niels E. Bech udtrykker det i sine afsluttende bemærkninger således:

»Jeg forlod Danmark straks efter krigens ophør og fortsatte som soldat i den engelske hær i Mellem-østen og i Vest-afrika. Sammenlagt gjorde jeg tjeneste for »The Crown« i 10 år, dels som officer, dels med tjeneste i »Her Majesty's Overseas Service« i Vest- og Østafrika. Jeg vendte hjem til Danmark i 1960, og blev derfor forskånet for at få ødelagt mine minder fra de »forbandede år«, der trods alt mobiliserede det bedste, der bor i danskerne. Dette var meget positivt midt i mørket: Sammenholdet og kammeratskabet.«

J. Fr. Edeling,
Haderslev

En hyldest til sammenholdet og kammeratskabet

Dansk soldat i Sverige 1943-45

Den danske Brigade
- som jeg oplevede den!

Udgivet af Den Danske Brigadeforening
- DANFORCE på Frihedsmuseets Venners

Forlag under redaktion af
Erik Frost. 166 sider, 75 kr.

Den, som forventer at få en samlet ordnet fremstilling af Den Danske Brigade - DANFORCE - opstilling, organisation, uddannelse og endelige indsats i forbindelse med besættelsens ophør, må gå til andre kilder.

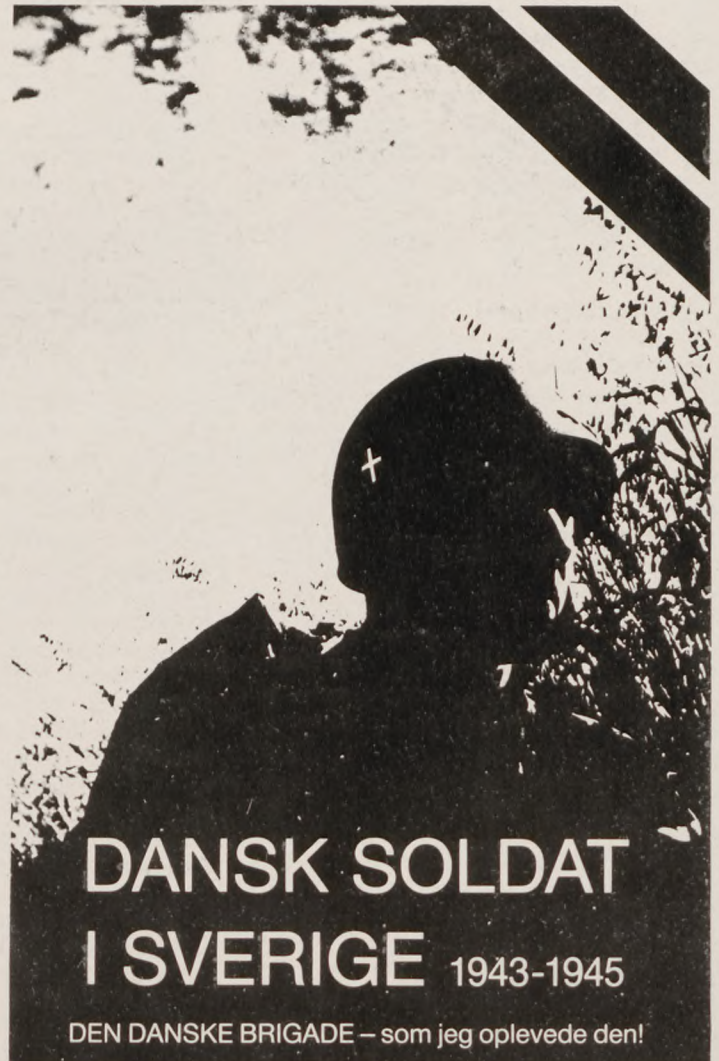
Det, vi her oplever, er moderne - historieskrivning - nemlig begivenhederne som enkeltpersoner gennemlevede dem lige netop den gang, de fandt sted.

Læseren får serveret en række øjeblikbilleder - en broget kalejdoskopisk fremstilling, som trods de henrundne 45 år stadig fremstår oprigtig og med et næsten nutidigt præg, som var det begivenheder, der fandt sted i går.

Gennem de 47 forskellige fortællere oplever vi brigaden på godt og ondt og betragtet fra alle vinkler - fortrinsvis »fra gulvet«.

Thi ikke færre end 24 indlæg er skrevet af menige og 5 af korporaler, og dette giver bogen en dejlig jordnær karakter, hvor tingene ikke besmykkes, men fortælles lige ud ad landevejen.

Det er således heller ikke helte og store patetiske ord, vi kommer til at stifte bekendtskab med ved gennemlæsningen af denne lille bekvemme bog med dens 166 sider. Tværtom er det hverdagens ubekvemmeligheder og de øjeblikke, hvor brigadetilværelsen oplevedes intenst - ikke mindst ved kamphandlingerne i København - der danner en væsentlig del af baggrunden for de mange enkeltberetninger. Også den mere »trælse« afslutning med indsatsen langs grænsen fra midten af maj 1945 og frem til hjemsendelsen i juli får en række anekdotelignende be-

DANSK SOLDAT
I SVERIGE 1943-1945

DEN DANSKE BRIGADE - som jeg oplevede den!

Pigtraad-Gestapofangerne

Nummer 6. November 1989

SV BERTELSEN

SAXILDS ALLE 9

4500 NYKØBING SJ

ADRESSE- LISTE

SAMMENSLUTNINGEN AF DANSKE FANGER FRA FRIHEDSKAMPEN 1940-45

Fmd.: Villy Mørk Jensen, Sjørringvigvej 6, Sjørring, 7700 Thisted. 97 97 12 71.

Sekr.: Solveig Skjøtt, Dalsø Park 128, 3500 Lille Værlose. 42 45 56 74.

Kass.: Bernth Johannesson, Jacobysallé 16, 2.th., 1806 Frederiksberg C, 31 31 86 86.

Bestyrelse: Villy Karlsson, Helge Kierulff, Hans Andersen, Else Drejer, Birgit Fischermann, Ove Laursen, Peter Møller Madsen, Erik Jensen, Birgit Lærche, Lilian Olsen og Jacob Jensen.

BUCHENWALD-KLUBBEN

Fmd.: Hans Andersen, Sløsevej 19, 4894 Øster Ulslev 53 86 55 59.

Kass.: Ernst Steen, Vendersgade 6, 1363 København K 33 12 85 95.

Sommer: Møststien 6, Vester Lyng, 4500 Nykøbing S. 53 41 01 20.

Odense: Carl Aage Hansen, Kærmindevej 25, 5000 Odense. 66 12 71 99.

Århus: Fmd.: Knud Andreasen, Brønhøjvej 11, Hyllested, 8400 Ebeltoft. 86 33 60 61.

Kass./sekr.: Arnold Sejerssen, Jægergårds-gade 138, 2., 8000 Århus C. 86 13 07 65.

Aalborg: G. Hansen, Østre Allé 47, 9000 Aalborg. 98 12 73 63.

DACHAU-KLUBBEN

Fmd.: John Nielsen, Margrethevej 28, Ejby, 4070 Kirke Hyllinge. 42 40 50 87.

Kas.: Ernst Nielsen, Firskovvej 42, 2800 Lyngby. Giro 6 45 87 18. tlf. 42 87 09 58.

Socialsekretær: Otto Laugesen, Snerlevej 27, 7900 Nykøbing Mors. 97 72 02 27.

LANDSFORENINGEN ERHVERVSHÆMMEDE FRA FRIHEDSKAMPEN

Fmd.: Bernth Johannesson, Jacobys Allé 16, 2.th., 1806 Frederiksberg C. 31 31 86 86.

Kass.: Richard Tue Andersen, Randersvej 75, 8200 Århus N. 86 16 92 42. Giro 5 43 27 23.

Omegnsafdelingen:

Fmd.: Johan Kanding, Ved Bellahøj 6,6, 2700 Brønshøj. 31 60 23 33.

Kontoret: Kongevejen 252, 3.sal, 2830 Virum. 42 85 58 98. Giro 8 81 17 88. Kontortid for sociale sager: Tirsdag og torsdag 10-12. I Juleferien fra den 8. december '89 til den 9. januar '90 er kontoret lukket.

Esbjerg afd.: Fmd.: Viggo Hansen, Palnatokes Alle 19, 6700 Esbjerg. 75 14 27 58.

Kontor: Centret, Skolegade 54, 6700 Esbjerg. Åbent hver onsdag kl. 14-17.

Sydøstjysk afd.: Fmd.: Jens Jac. Jensen, Ullerupdalvej 217, 2., 7000 Fredericia. 75 92 54 57.

Kontor: Vendersgade 30,1 tlf. 75 93 29 73, åbent tirsdag 14-16.

Socialsekretær: Kai Ibsen, Skovparken 38 B, 6000 Kolding. 75 52 82 43.

Kolding: Kontor: Koldinghus, Staldgården. Åbent 2. og 4. torsdag kl. 14-17. 75 53 18 84.

Odense afd.: Det sociale udvalg v/ Aksel Søndergård, Øksnebjerg 50, 5230 Odense M, tlf. 66 11 82 15.

Fmd.: E. Gjersing, L.A. Ringsvej 92, 5230 Odense M, tlf. 66 14 27 16. Sommer: Røllikevej 21, 5300 Kerteminde, tlf. 65 32 45 51.

Kass.: Ruth Gjersing, L.A. Ringsvej 92, 5230 Odense M, tlf. 66 14 27 16.

Sydfyns afd.: Louis Artéll, Brændeskovvænget 7 B, postbox 251, 5700 Svendborg. 62 22 37 00.

Aksel Jørgensen, Vornæsvej 33, 5700 Svendborg. 62 54 12 29.

Sjællands afd.: Ove Laursen, Moseskrænten 3, Ganløse Bund, 3660 Stenløse 42 18 30 46.

Aalborg afd.: Fmd.: Børge Dahl, Herskinds-gade 9, 9000 Aalborg, 98 12 84 92.

Kontor v/ Børge Jensen, Østerbro 38, 9000 Aalborg. 98 12 16 19. Åbent tirsdage 10-12, torsdage 10-17. Åbent for kammeratligt samvær torsdag 14-17.

Århus afd.: Alfr. Bertelsen, C.F. Jessensvej 1, Århus N. 86 16 63 18.

Centrets adresse: Skovvangsvej 220, 8200 Århus N. 86 16 63 18 i åbningstiden: Tirsdag og torsdag kl. 10-12.

LANDSFORENINGEN GESTAPOFANGERNE

Fmd.: Axel Lauritzen, Lundtofteparken 42, 2.tv., 2800 Lyngby. 42 88 12 42.

Kass.: Else Bentzen, Nørre Boulevard 62, 8900 Randers, tlf. 86 42 69 61.

Randers afd.: Fmd.: Frode Greve Rasmussen, Lyngdalvej 18, 8500 Grenå. 86 30 90 76.

Kass.: Ejnar Hulten, Møllevej 69, Hornbæk, 8900 Randers. 86 41 81 81.

Sjællands afd.: Fmd.: Jens Thomsen, Skottegården 15, 2770 Kastrup. 31 50 48 61 og 31 50 09 70.

Kass.: Jørgen Kaufmann, Th. Philipsensvej 2, 2770 Kastrup. 31 50 30 38.

Århus afd.: Fmd. Edith Johansen, Hougårdsvej 58, II, 8200 Brabrand. 86 26 15 19.

Kass.: Beth Thorsen, Havvej 3, Vrinners, 8420 Knebel. 86 36 50 82

FORENINGEN AF GESTAPOFANGER FRA BESÆTTELSEN

Fmd.: Solveig Skjøtt, Dalsø Park 128, 3500 Lille Værlose. 42 48 56 74.

Kass.: Salle Fischermann, Bernstorffsvej 155, IIth., 2820 Gentofte. 31 64 51 74.

HANNOVER-STÖCKEN

Fmd.: Peter Møller Madsen, Sjælør Boule-

vard 12, 2.tv., 2450 Kbh. SV. 31 16 60 98.

Kass.: Carl Adolf Sørensen, Egernevej 24, 8270 Højbjerg. 86 27 23 47.

HORSERØD

Fmd.: Villy Karlsson, Toftekærsvvej 116, 2860 Søborg. 31 69 86 62.

Kass.: Kaj Birkemose Petersen, Gl. Køge Landevej 251B, I-dør 2., 2650 Hvidovre. 31 49 20 62.

NEUENGAMME-FORENINGEN

Fmd.: Villy Mørk Jensen, Sjørringvigvej 6, Sjørring, 7700 Thisted. 97 97 12 71.

Kass.: Søster Lærche, Immerkær 25, 2.tv., 2650 Hvidovre. 31 75 58 03.

RAVENSBRÜCK-GRUPPEN

Astrid Blumensaadt, Carlsgade 5, 5000 Odense C. 66 12 79 08.

SACHSENHAUSEN-FORENINGEN

Fmd.: Peder Søgård, Amerikavej, 7,4. th., 1756 København V. 31 23 02 14

Kass.: Emmy Eskildsen, Nansensgade 22, 5000 Odense C. 66 11 92 52.

Odense: Evald Lægteskov, Åsumvej 128, 5240 Odense NØ. 66 10 24 15.

STUTTHOF-FORENINGEN

Fmd.: Helge Kierulff, Kidhøj 10, 2880 Bagsværd. 42 98 11 77.

Kass.: Hertha Berthelsen, Landlystvej 72, 2650 Hvidovre. 31 75 97 13.

THERESIENSTADT-FORENINGEN

Fmd.: Birgit Fischermann, Toftekærsvvej 28 C, 2820 Gentofte. 31 65 82 12.

Kass.: Herman Ebstein, Gerlevvej 15, 2700 Brønshøj. 31 28 27 15.

FERIEMULIGHEDER:

Anholt: Ejles af De Erhvervshæmmede. 12 senge. Adresse: 4. Maj-huset, 8582 Anholt by. Henv. til: De Erhvervshæmmede Fra Frihedskampen, Skovvangsvej 220, 8200 Århus. Telefon 86 16 63 18, kl. 10-12. Mandag - torsdag. Ansøgning om ophold i højsæsonen skriftligt senest den 15. februar.

Kegnæs: Ejles af Kammeraternes Hjælpefond. Se øverst bladets side 2.

»Nors Hovedgård«: Selvejende institution. 12 senge. Adresse: Hindingvej 38, Nors, 7700 Thisted. Henv.: Alex Bindeballe, 97 98 11 95.

Smidstruphytten: Ejles af Foreningen af Gestapofanger fra Besættelsen. 4 senge. Henv. til: Solveig Skjøtt, Dalsø Park 128, 3500 Lille Værlose. 42 48 56 74.